

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Komparace tradičních versus moderních pohádek

Bakalářská práce

Autor: Nikola Tylšová
Studijní program: B7310 - Filologie
Studijní obor: Jazyková a literární kultura
Vedoucí práce: Mgr. Olga Halamová

Zadání bakalářské práce

Autor:	Nikola Tylšová
Studium:	P16K0028
Studijní program:	B7310 Filologie
Studijní obor:	Jazyková a literární kultura
Název bakalářské práce:	Komparace tradičních versus moderních pohádek
Název bakalářské práce AJ:	Comparison of traditional fairy tales versus modern fairy tales

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato bakalářská práce se bude dělit na dvě části, a to na teoretickou a praktickou. V teoretické části se zaměřím na charakteristiku a funkci pohádky, také na její druhy a vznik. V části praktické budu porovnávat příběhy tradiční a moderní. A také zjišťovat, zda se v nejnovějších moderních pohádkách objevují dnešní dobové výrazy, více technologie a třeba i jiný způsob poučení. V rámci této práce bude vypracován praktický projekt.

BETTELHEIM, Bruno. Za tajemstvím pohádek. Portál, 2017. ISBN: 978-80-2621-172-3. PAVERA, Libor. Lexikon literárních pojmů. Nakladatelství Olomouc s.r.o., 2002. ISBN: 80-7182-124-1. SIROVÁTKA, Oldřich. Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998. ISBN 80-85010-06-2. STREIT, Jakob. Proč děti potřebují pohádky. 1. vyd. Praha: Baltazar, 1992. ISBN 80-900307-4-2. ČERNOUŠEK, Michal. Děti a svět pohádek. 1. vyd. Praha: Albatros, 1990. 187 s. ISBN 80-00-00060-1.

Garantující pracoviště:	Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	Mgr. Olga Halamová
Oponent:	Mgr. Martin Markoš
Datum zadání závěrečné práce:	18.12.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, pod vedením vedoucí práce Mgr. Olgy Halamové a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 27. 5. 2020

.....

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala Mgr. Olze Halamové za poskytnutí cenných rad, ochotu, vstřícný přístup a čas, který mi věnovala, při vedení této bakalářské práce. Také děkuji všem mým blízkým za podporu a trpělivost.

Anotace

TYLŠOVÁ, Nikola. *Komparace tradičních versus moderních pohádek*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020, 59 s. Bakalářské práce.

Tato bakalářská práce se dělí na část teoretickou a praktickou. Teoretická část je zaměřena na charakteristiku a funkci pohádky, také na její druhy a vznik. V praktické části jsou porovnány pohádkové příběhy tradiční a moderní. Praktická část zjišťuje, zda se v nejnovějších moderních pohádkách objevují dnešní dobové výrazy, více technologie a třeba i jiný způsob poučení. V rámci této práce byl vypracován praktický projekt v podobě workshopu v mateřské škole.

Klíčová slova: pohádka folklorní, adaptace klasické, adaptace autorská, pohádka autorská, pohádky nejnovější, komparace

Annotation

TYLŠOVÁ, Nikola. *Comparison of traditional fairy tales versus modern fairy tales*.
Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2020, 59 pp.
Bachelor Degree Thesis.

This bachelor thesis is divided into theoretical and practical part. The former is mainly focused on characteristics and function of fairy tale story explaining also its different kinds and origins. The latter compares the traditional and modern fairy tale stories. The practical part also observes the usage of modern expressions in the latest fairy tales and later also the presence of technologies or different enlightenment resulting from the story. Within this thesis a practical project was developed as a workshop in kindergarten.

Key words: folklore fairy tale, classical adaptations, author's adaptation, author's fairy tale, latest fairy tales, comparison

Obsah

1. Úvod	8
2. Charakteristika pohádky	10
2.1 Jednající osoby	10
2.2 Stavba děje	11
3. Vznik a funkce pohádky	12
3.1 Funkce	12
3.2 Vznik	13
4. Druhy pohádek	15
5. Lidová pohádka	17
5.1 První sbírky lidových evropských pohádek	17
5.2 Klasické adaptace	18
5.3 Autorské adaptace	19
6. Autorská pohádka	21
6.1 Česká autorská pohádka	22
7. Pohádkové příběhy české literatury v rozmezí 1990 – 2010	27
8. Odlišné názory na klasickou pohádku	30
8.1 Jak to vidí Frey	30
8.2 Jak to vidí Černoušek	31
9. Praktická část	33
9.1 Komparace tradičních a moderních pohádek	33
9.1.1 Perníková chaloupka	33
9.1.2 Červená Karkulka	41
9.2 Projekt	49
10. Závěr	55
Seznam použité literatury	57
Seznam příloh	59

1. Úvod

Téma bakalářské práce bylo vybráno hned z několika důvodů.

Jedním z nich je fakt, že pohádky by měly být součástí dětského života, a to hned od brzkého věku. Pomáhají rozvíjet dětskou fantazii, vzdělávají, jsou plné moudrosti a popisují dětem různé situace a jejich východiska. Pohádky také stmelují děti s rodiči. Právě rodič je ten, kdo může dítěti přečíst nebo převyprávět pohádky před spaním a ponořit se tak do pohádkového světa společně s ním.

Druhým důvodem je ten, že dnešním rodičům připadá často jednodušší místo čtení pustit dítěti pohádku v televizi nebo na počítači. Při těchto pohádkách dítě nemusí rozvíjet představivost a rodič mu často nebývá nablízku, aby mu vysvětlil ty situace, které například v animovaných pohádkách nepochopí.

Jak pro dítě, tak i pro dospělé jsou pohádky užitečné. Vždyť původní pohádky byly určeny právě dospělým. Proto také bylo vybráno toto téma, aby každý, kdo má literárně zpracované pohádky rád a nezapomíná na ně, se mohl seznámit s významem pohádek v dětském životě a mohl se seznámit s druhy pohádek a s jejich vývojem a lehčeji si tak vybrat, co bude dítěti číst.

V teoretické části této bakalářské práce nalezneme charakteristiku pohádky, její funkci a vznik. Také zde budou uvedeny jednotlivé druhy pohádek a jejich významní zástupci. Seznámíme se tak s pojmy pohádka lidová či folklorní, také s jejími adaptacemi klasickými i autorskými a také se svěbytnou pohádkou autorskou či umělou nebo moderní. Také se budeme věnovat pohádce z přelomu tisíciletí a pohádkám sepsaným v aktuálním století. Na závěr teoretické části budou vylíčeny některé odlišné názory zastánců určitých druhů pohádek.

Praktická část bude zahrnovat komparaci pohádek, při které bychom měli pochopit, jak který druh poznáme, čím se charakterizuje. Komparace bude uvedena na variacích dvou stále oblíbených pohádek, a to O perníkové chaloupce a O Červené Karkulce. Nalezneme zde tyto pohádky s folklorními kořeny zpracované hned několika autory, a protože se bude jednat o stejnou pohádku, dobře uvidíme rozdíly ve způsobu zpracování.

Jako součást praktické části bude uskutečněn projekt v podobě workshopu v jedné z mateřských trutnovských škol. Projekt ponese název *Ohlédnutí za pohádkou* a bude probíhat ve dvou dnech, kdy jeden den bude věnován Perníkové chaloupce a druhý Červené Karkulce. Děti budou seznámeny s těmito tradičními pohádkami a bude následovat poučné povídání o pohádce a různé tvůrčí a zábavné aktivity k těmto příběhům.

Cílem praktické části je ukázat rozdíly mezi pohádkami klasickými či tradičními a literárními a pohádkami moderními či autorskými a umělými na základě literárního rozboru děl. A cílem praktického projektu je zajistit dětem poučnou a zábavnou formou pohádkový program, který bude prospěšný jak pro děti, tak pro autorku této bakalářské práce, která si vyzkouší práci s dětmi, přípravu celého programu a uvidí, jaký mají dnešní děti vztah k pohádkám.

Tato bakalářská práce by měla být užitečná nejen pro rodiče a pedagogy, ale i pro samotný pohádkový svět, který bude zase připomínán pro svoji krásu, výjimečnost a důležitost. Vždyť každé malé dítě pozorně naslouchá, když slyší pohádkový příběh. I my dospělí jsme byli dětmi.

2. Charakteristika pohádky

„Pohádka, také báchorka – jeden ze základních prozaických žánrů ústní slovesnosti, zároveň také žánr umělé, artistní literatury.“ (Pavera a Všetická, 2002, s. 280)

Pohádky jsou plné moudrosti, životních zkušeností, vtipu a umění slova nejrůznějších etnik a národů. Jsou nejen dědictvím už hotových klasických textů, ale i literárním útvarem stále vytvářeným novými autory. Osvojují si dětský pohled na skutečnost, rozvíjí fantazii dětí a podporují jejich přemýšlení (Vařejková, 1998).

Také se v nich vypráví o životních pravdách, snech a touhách určitých skupin, které je po staletí ústně přenášely. Díky tomu se podoba pohádek měnila a vzniklo tak mnoho jejich podob u jednotlivých národů (Pavera a Všetická, 2002).

Bettelheim (2000, s. 16) tvrdí, že *„pohádky jsou jedinečné nejen jakožto literární útvar, ale také jakožto umělecké dílo zcela srozumitelné dítěti, tak jako žádný jiný druh umění.“*

Horák (in Červenka, 1960, s. 32) ve sborníku uvádí, že i *„přes rozdíly místní a dobové lze zjistit v pohádkách téměř všech národů příbuzné rysy ve stavbě děje a v povahopisu jednajících osob.“*

2.1 Jednající osoby

Příbuzné rysy jednajících osob vylíčil Horák (in Červenka, 1960) ve *Sborníku statí a článků o pohádkách*. Hrdina většinou bývá chudý a opuštěný. Pokud je ze vznešeného rodu, tak ho pronásleduje lidská zloba, nehody, ale nakonec nad tím vším zvítězí. Pohádkový rek, ať už muž nebo žena, je čínorodý člověk, který si svého úspěchu dobývá těžkou prací a klady své povahy. Bojuje proti křivdám a nepravostem, pomáhá druhým. Bojuje i s nadpřirozenými bytostmi, ale dokonce mu škodí i lidé jemu blízcí jako třeba zrádná sestra s macechou atd.

Tito hrdinové musí být udatní, ušlechtilí, věrní a důvtipní. Když je rekem žena, bývá velmi překrásná a k tomu je plná kladných vlastností. Bývá pracovitá, dobrotivá, trpělivá a přívětivá. Ale naopak jejich protivníci, jako je třeba čarodějnice nebo nějaký zrádný sok, jsou suroví, věrolomní a pošetilí. Pohádka tedy silnou čarou rozděluje její postavy na kladné a záporné (Sirovátka, 1998).

Horák (in Červenka, 1960) zmínil, že rek na to nebývá vždycky sám. Někdy mu pomáhají překonat zlo i přátelé, často dokonce i neznámí lidé a mnohdy také vděčná zvířátka.

2.2 Stavba děje

Pohádky mají osobitý ráz i svou slovesnou formou. Ustálené jsou úvodní věty a jejich závěry. Typické je opakování vět i celých odstavců a dějová gradace. Setkáváme se i s čísly 3, 7, 9, 12, 30. Třikrát zápasí hrdina o princeznu, přemůže draka s devíti hlavami, sedm let žije hrdina v zakletí aj. Oblíbenou je i souběžnost, neboli paralelismus pohádkových postav, kdy např. macecha mívá škaredou, zlou dceru vlastní a hodnou a krásnou nevlastní (Horák in Červenka, 1960). Také se v pohádkách často vyskytuje trojitá kompozice, tzv. triáda, kdy je vztah mezi postavami kontrastní nebo stupňovaný. Třeba tři synové mají stejný úkol a postupně se ho snaží vykonat. Podaří se to až třetímu (Sirovátka, 1998).

„Děj pohádek se odehrává v určitém čase a prostoru, ale ty nejsou blíže specifikovány“ (Pavera a Všetická, 2002, s. 280). Díky tomu se v příběhu může rychle a svobodně přecházet z jedné doby do druhé a z jednoho místa na jiné, např. „a než se naděje“ (Pavera a Všetická, 2002).

3. Vznik a funkce pohádky

Na začátek této kapitoly by bylo dobré zmínit shrnutí, že pohádka „*nabízí smysl na tolika různých úrovních a obohacuje dětskou existenci tolikým způsobem, že jedna kniha nemůže plně ocenit míru a rozmanitost přínosu pohádky pro dětský život.*“ (Bettelheim, 2000, s. 15)

3.1 Funkce

Dle Černouška (1990, s. 9) je však základní funkcí pohádek vnést smysl a řád do dětem původně nesrozumitelného světa, jemuž děti v předškolním věku nemohou plně rozumět. Konkrétněji „*pohádka svou jednoduchou fabulí, jasnou polarizací dobra a zla, pochopitelnými zápletkami a krásou jazyka předvádí chaotický a nesrozumitelný svět před vyvíjející se dětskou duší ve srozumitelných obrazech.*“

Děti chápou svět úplně jinak než dospělí a dospělí zase už z dětského myšlení vyrostli. Možná proto dle Černouška (1990) vznikly pohádky, aby fungovaly jako můstky mezi oběma těmito světy.

Streit (2013) říká, že dítě tvrdou realitu, kterou mu později přinese život, prožívá díky pohádkovým příběhům už nyní ve svém prociťování, ve svém soucitu i radosti v pohádkových bytostech, protože je s nimi vroucně spojeno. „*Jejich bolest je jeho bolestí, jejich slzy jsou jeho slzami, jejich štěstí je jeho štěstím. Každá dobrá pohnutka dojde odměny, každá špatnost je potrestána.*“ (Streit, 2013, s. 120)

Když tedy zažije vpád zla a když úzkost pronikne do hloubi jeho dětské duše, pak o to intenzivněji prožívá zásah vševládnoucí spravedlnosti. To jsou dle Streita (2013) síly, které utvářejí charakter člověka.

Černoušek (1990) dále uvádí, že věky přetrvávající pohádka nejen vzdělává, vychovává a učí dítě poznávat, ale má také význam terapeutický. Odpovídá na traumata, která děti mohou prožívat, když se setkají s citovými a pro ně nesrozumitelnými reakcemi lidí. Pohádky vidí svět optimisticky a končí šťastně, což je pro dítě a jeho osobní duševní rozvoj hodně důležité.

3.2 Vznik

„Není pochyb, že kolébkou pohádek je lidová ústní kultura, třebaže jediný důkaz o jejich existenci a zároveň možnost jejich poznání poskytuje písemnictví.“
(Šmahelová, 1989, s. 9)

Kdysi se pohádky vyprávěly mezi dospělými posluchači a jen velmi malá část pohádek byla určena přímo dětem. První literárně upravené sbírky lidových pohádek byly tedy určeny také dospělým. Z našich autorů k nim patří např. Jakub Malý, Božena Němcová, Matěj Mikšíčka i Beneš Method Kulda (Sirovátka, 1998).

Nejstarší písemný záznam pohádky pochází již z 13. století př. n. l. a obsahuje ho egyptský papyrus. Další pohádkové stopy byly zaznamenány v antické literatuře, ve 2. století n. l. Ve středověké literatuře se hojně objevovala hrdinská epika. Také byly ve středověku oblíbené rytířské romány a pověsti. Od 12. století se do Evropy začaly dostávat přes Středomoří orientální pohádky, které působily nejen na ústní, ale i na slovesnost literární. Pohádkové prvky se objevovaly i v biblických příbězích, jeden z nich byl například o králi Šalamounovi (Šmahelová, 1989).

Streit (2013) uvádí, že pohádky přežívaly v ústním vyprávění staletí, dokonce tisíciletí. Až v devatenáctém století sběratelé poznali jejich význam a opravdovou hodnotu. Dle Šmahelové (1989) to byli sběratelé generace romantiků, kteří se začali věnovat folklóru a našli v lidových pohádkách úplně specifické hodnoty, které se pak právě snažili uchovat a předat následujícím generacím.

Dle srovnávací folkloristiky jsou čtyři teorie vzniku pohádek - teorie mytologická, teorie antropologická, teorie migrační a historicko-geografická teorie (Čeňková, 2006).

Klasifikace těchto teorií dle Čeňkové (2006):

Mytologická teorie považuje pohádky za zbytky starých indoevropských mýtů. V tomto duchu z našich autorů sbíral a upravoval pohádky např. Karel Jaromír Erben.

Dle antropologické teorie čerpala lidová pohádka dějové osnovy a představy

o postavách a situacích z náboženských rituálů, z výročních a animistických kultů a také z uctívání již zemřelých předků.

Migrační teorie říká, že se pohádky stěhují od národa, a proto jsou v každém novém prostředí formulovány specificky.

Čtvrtá je teorie historicko-geografická, která je rozšířená i na oblasti jiných národů hledá u každé pohádky původ a směr šíření. Lidové pohádky migrovaly např. v době křížových válek, rytíři přinesli do Evropy pohádky orientální.

4. Druhy pohádek

V této kapitole budou uvedeny pouze dvě klasifikace, a to Vařejkové a Šmahelové, názorů na klasifikaci pohádek je však ještě mnohem více. Protože jak uvádí Vařejková (1998), problematika pohádky je velmi složitá a terminologie zůstává nesjednocená. Obecně se ale pohádky rozlišují na kouzelné, novelistické, zvířecí, legendární, didaktické atd.

Dále dle takzvané vertikální klasifikace Vařejková (1998) pojmenovává trojí typ pohádkového útvaru, a to pohádku folklorní, pohádku literární a pohádku autorskou. Tato vertikální klasifikace zachycuje proces včleňování pohádky do literatury.

Pohádka folklorní je *„ústně tradovaná, realizovaná v jedinečných vypravěčských aktech, proměnlivá, existující ve více variantách. Písemně zaznamenána se stává výchozím textem literárního zpracování.“* (Vařejková, 1998, s.5)

Pohádka literární je tedy adaptací zaznamenaných folklorních textů. Zde Vařejková (1998) rozlišuje adaptaci klasickou a autorskou.

Typem třetím je pohádka autorská, která je textem tematicky původním, literárním, s velmi různou mírou návaznosti na žánrově relevantní znaky pohádky folklorní a literární (Vařejková, 1998).

Folklorní pohádka je dle Vařejkové (1998) synonymem pro pohádku lidovou. Pohádka literární je také známá jako adaptovaná, klasická, tradiční. Pohádka autorská je často označována jako umělá nebo moderní. Tyto tři uvedené typy pohádek na sebe navazují v časové následnosti, aniž by vytěsnilly typ starší.

Za to Šmahelová (1989) člení pohádky dle způsobu zpracování na klasickou adaptaci, autorskou adaptaci a autorskou pohádku.

Dle ní srovnání těchto tří směrů ukazuje, že funkcí klasických adaptací je střežit a dále tradovat v pohádkách zachované folklorní hodnoty a prostřednictvím klasické normy udržovat v obecném povědomí představu o zaniklé pohádkové tradici.

„Naproti tomu poslání autorské tvorby spočívá ve stálém obnovování živé jiskry folklorního odkazu, který inspiruje, zejména v autorských pohádkách, k umělé proměně

tradičních příběhů, ale i starších zpracování pohádek v texty, které by s přítomností souzněly obsahem i výrazovými prostředky. “ (Šmahelová, 1989, s.197)

V dalších kapitolách bude stručně charakterizována pohádka folklorní nebo-li lidová, která jak už víme z kapitol výše, nebyla psaná, ale tradovaná ústně. Poté budou rozebrány literární adaptace lidových pohádek a autorská (moderní, umělá) pohádka.

5. Lidová pohádka

Pohádky, u kterých máme pocit, že jsou známé již odjakživa, u nichž známe jako autory jejich vypravěče, nikoliv autory skutečné jsou označovány za lidové (folklorní). Jsou nadčasovým lidovým vyprávěním, které pramení z lidské zkušenosti, z umělecké tvořivosti, z folklóru (Černoušek, 1990).

Když mluvíme o lidové pohádce, máme na mysli to, že tyto projevy žily a žijí mezi lidem, že se vyprávěly mezi lidmi, na venkově i ve městech (Sirovátka, 1998).

Stanovský a Vladislav (in Červenka, 1960) o folklorním díle udávají, že nemá jedinou autentickou podobu, má množství variant, z nichž každá je stejně autentická, protože tyto jeho varianty nejsou písemně fixovány, ale podávány ústně. Tím je folklorní dílo neustále předěláváno, převypravováno, vylepšováno, ale i různě komoleno nebo i zjednodušováno. Také se může rozšiřovat a kontaminovat s motivy jiných verzí či látek.

Vařejková (1998, s. 5) říká, že „*pohádka folklorní žije zprostředkovaně v záznamech a tvoří podloží literárních adaptací.*“

Folklorní pohádkou se totiž inspirovalo mnoho autorů, a to například bratři Jacob a Wilhelm Grimmové, Božena Němcová, ale i Karel Čapek a Jan Werich. Rozdílem ale je, že bratři Grimmové a Božena Němcová folklorní pohádky sbírali, třídili a přetvářeli v literární text specifickým způsobem. A Karel Čapek a Jan Werich se lidovou pohádkou inspirovali a vytvářeli tak svébytné autorské neboli moderní či umělé pohádky (Čeňková, 2006).

5.1 První sbírky lidových evropských pohádek

První dílo, které uvedlo lidovou pohádku do literatury, vydal v roce 1550 Giovanfrancesco Straparola, a to pod názvem *Líbezné noci*. Necelá jedna třetina povídek čerpá přímo z ústní slovesnosti (Šmahelová, 1989). Dle Čeňkové (2006) se jeho tvorba zařazuje ale k autorské pohádce, namísto autorské adaptaci. Protože zpracované folklorní látky kombinoval s legendistickými a také s motivy italských novelistů.

Šmahelová (1989) uvádí, že jeho následník přišel až za sto let, a to Giambattista Basile. Ten v evropské literatuře sestavil první sbírku pohádek, které byly ve své podstatě považovány za lidové. Díky tomu, že byl úředníkem knížete a správcem statků, měl ideální možnost podívat se do života prostého lidu, a poznat tak nejen jejich myšlení, ale i jejich ústní tradici. Sbírkou *Pentameron* vyšla až po jeho smrti a vyznačila počátek nového folklorního vývoje. Následně byl ale dle Čeňkové (2006) ovlivněn barokní estetikou a jeho jazyk a neobvyklé metafory se skutečnému folklóru začaly víc a víc vzdalovat.

Ale další významný krok ve vývoji pohádek udělal básník Charles Perrault, který už se ocitl na hranici tvorby pro děti. Jeho nejslavnější kniha byla *Pohádky matky Husy*, ke které jsou dodnes vázány dohady a spory o tom, zda není autorskou tvorbou (Šmahelová, 1989).

Za první spisovatele, kterým se povedlo „*spojit charakteristické znaky lidového podání pohádkových látek s poetickými principy*“ (Šmahelová, 1989, s. 96) jsou považováni bratři Jacob a Wilhelm Grimmové. Ke sbírání pohádek přistupovali s docela vyhraněnými představami o metodě zapisování, o jejich třídění i míře literárních úprav. Tyto pohádky získávali přímo od vypravěčů, nebo pomocí spolupracovníků, kteří vyhledávali a zapisovali autentická podání dle určitých zásad. První svazek vyšel v roce 1812 pod názvem *Pohádky pro děti a domov*. Tento svazek rozšiřovali a upravovali až do roku 1850, kdy vyšly svazky dva již v definitivní podobě. Na dílo navázali další sběratelé (Šmahelová, 1989).

5.2 Klasické adaptace

Dílo *Pohádky pro děti a domov* bratří Grimmů je považováno za základní dílo k charakteristice adaptace klasické. Tito bratři upravovali folklorní pohádky tak, aby ve formě literární zůstalo co nejvíce prvků folklorní poetiky. Z našich autorů se jim nejvíce přiblížil, nejen dobou, ale i tvorbou Karel Jaromír Erben (Šmahelová, 1989). Dalšími autory patřícími ke klasické adaptaci jsou: Beneš Method Kulda, Jindřich Šimon Baar, Jan František Hruška, Josef Štefan Kubín, Jan Horák a Oldřich Sirovátka.

V této kapitole bude více zmíněna tvorba Karla Jaromíra Erbena, který je dle Horáka (in Červenka, 1960) zakladatelem vědeckého bádání našich lidových pohádek. Pohádkové látky získával na Chodsku a v rodném Podkrkonoší. Některé mu posílali

přátelé, a to například Josef Franta Šumavský a Antonín Rybička (Šmahelová, 1989). Studium díla bratří Grimmů mu pomohlo dobrat se vlastní metody, v které se definitivně, a to hlavně v pohádkách kouzelného typu, přikláněl ke grimmovskému pojetí. První uveřejněné pohádky, kterými vynikl mezi autory díky folklornímu vypravěčství, látkám a jazyku, byly *O třech přadlenách* a *Dobře, že je smrt na světě*. V časopise s názvem *Zlaté klasy* byla zveřejněna pohádka *Hrnečku, vař!* (Šmahelová, 1989).

Erben díky studiu „znaků lidové epiky došel k faktu, že ideová náplň lidových pohádek závisí na pevném, v principu neměnném systému výrazových prostředků, jakými jsou zejména kompozice, ustálené motivy, rytmus jejich opakování, typové zobrazení postav, formule atd.“ (Šmahelová, 1989, s. 107) Také byl hodně ovlivněn mytologickou teorií.

Nejen z tohoto hlediska, ale také z hlediska uměleckého jsou nejzdařilejšími pohádkami *Dlouhý, Široký a Bystrozraký*, *Zlatovláska* a také *Tři zlaté vlasy děda Vševěda*. V pohádkách se objevuje „bájeslovná symbolika životodárné síly slunce, působení přírodních živlů, střídání ročních dob apod.“ (Šmahelová, 1989, s. 107) Podobné prvky nesou i jiné pohádky, například *Pták Ohnivák*.

5.3 Autorské adaptace

Čeňková (2006) uvádí, že ještě dříve než samotný Erben publikovala *Národní báchorky a pověsti* Božena Němcová, a tím se dostáváme k adaptaci autorské.

Hlavní představitelkou je tedy Božena Němcová, dalšími Václav Říha, Vojtěch Martínek, František Hrubín, Josef Spilka, Karel Dvořáček, František Lazecký, Jaromír Jech a Jan Drda (Šmahelová, 1989).

U autorské adaptace je podstatné, že nad folklorní předlohou má převahu individuální tvůrčí složka. Akorát dle Šmahelové (1989) není jasné, jak moc ji má autor respektovat. Autor se musí pohybovat v širším a nejasnějším prostoru.

Za styl psaní Boženy Němcové považujeme tzv. vytváření obrazů z venkovského života. Božena Němcová ve svých pohádkách záměrně rozšiřovala „popisné pasáže, v nichž představovala konkrétně profesi hrdinů a jejich strasti.“ (Čeňková, 2006, s. 117)

Šmahelová (1989) uvádí, že Božena Němcová díky trávenému času na Chodsku dokázala poznat každodenní život na venkově a mohla studovat lidové zvyky, kulturu, realie a zpozorovat tak i sociální problémy. Proto začala pohádkové látky zapisovat, ale současně se věnovala i vlastní tvorbě. *Národní báčorky a pověsti* obsahují všechny základní typy folklorních podání, hlavně kouzelné pohádky. Sešitů bylo dohromady sedm a teprve od čtvrtého přibyly novelistické příběhy (např. Chytrá horákyně). Pohádky se měnily i charakterem. Sbírkový se vyvíjely od důrazu na fantastičnost až ke snaze vylíčit lidové chování, postoje a vyjadřování. Inspirovala se i vzpomínkami na dětství.

Hranice mezi autorskou adaptací a autorskou pohádkou je velmi složitě rozpoznatelná, je pohyblivá a někdy přímo nezřetelná. Pohádky, které se staly literárním žánrem, spadají do autorské adaptace. A oproti tomu pohádky, které pohádkové náměty zpracovávají volně, spadají do pojmu autorské pohádky. Proto je dobré pozorovat obě tyto skupiny na konkrétních dílech (Šmahelová, 1989).

6. Autorská pohádka

V předchozí kapitole jsme si přiblížili adaptace lidových pohádek a jejich dva hlavní představitele. A v této kapitole si zkusíme přiblížit autorskou pohádku, a to především českou autorskou pohádku.

V 70. letech 19. století se začala prosazovat myšlenka o literatuře pro děti, která měla na děti esteticky a mravně působit. Právě autorské pohádky této představě odpovídaly. Takže vznikla první díla určená přímo dětem. Už v některých klasických sbírkách se přihlíželo k dětem a objevovaly se v nich výchovné prvky. V autorských úpravách už to bývalo záměrem mnohem více (Šmahelová, 1989).

Čeňková (2006) definuje autorskou pohádku jako „*umělý příběh s pohádkovými rysy – nejčastěji s kouzelnými prvky – určený zpravidla dětem.*“ Tím se dá navázat na terminologii Sirovátky (1998), který namísto termínu autorská nebo moderní pohádka, používá převážně termín umělá pohádka. Termín moderní vymezil ve své knize pouze pro pohádky s civilní a současnou tematikou, moderně zaměřenými. Pojem autorská pohádka prý podle něho naznačuje, že *autorský vklad při literárních adaptacích a úpravách folklorních pohádek je zanedbatelný.*“ (Sirovátka, 1998, s. 140) Proto užívá ve své odborné literatuře termín umělá pohádka.

Za skutečného zakladatele tohoto pohádkového žánru je považován Hans Christian Andersen. Byl dánským autorem a náleží mu 156 pohádkových textů. Inspiraci ke psaní pohádek čerpal z lidového vyprávění a ze svých vlastních zkušeností a zážitků. Také si všímal společenských a sociálních problémů, lidských nadčasových nectností. Byl silně ovlivněn křesťanstvím. On jako první ve svých příbězích oživoval předměty a věnoval se civilnímu prostředí. Jeho pohádky byly určeny dětem, ale někdy byly tak složité, že je děti nechápaly. Jeho pohádkami jsou např. *Děvčátko se sirkami, Císařovy nové šaty, Cínový voják, Ošklivé káčátko, Malá mořská víla* (Čeňková, 2006).

Na Andersenovu tvorbu navázal Oscar Wilde. Oni oba byli prvními autory, kteří dokázali vnést civilní realie a problémy současného světa a inspirovali tím mnoho dalších autorů. Dalšími zahraničními autory autorské pohádky byly Alan Alexander Milne (*Medvídek Pů*), Lewis Carroll (*Alenka v kraji divů*), Carlo Collodi (*Pinocchio dobrodružství*) a další (Čeňková, 2006).

Vařejková (1998) klasifikuje autorskou pohádku jako dynamickou, proměnlivou a produktivní. Na rozdíl od pohádky folklorní je ihned literárním textem. Včleňuje se do dobového literárního kontextu. Šíří se přímo předčítáním a čtením. Je také dílem tvořivého jedince a na jeho osobitost klade větší důraz než na tradici druhu. Je určena hlavně dětskému příjemci, kterému pak obohacuje jeho svět. Na druhé straně se zas autoři autorské pohádky inspiroují zvláštnostmi dětského světa, dětským prožíváním reality, fantazií dítěte a hrou.

I autorská pohádka objevila vzor v pohádce lidové. Romantičtí básníci se snažili, aby byla pohádka zbavena tradičních motivů a chtěli hlavně vyjádřit své vlastní pocity a individualitu myšlení (Sirovátka, 1998).

Tato bakalářská práce se zabývá hlavně českou literaturou, a proto bude další kapitola věnována české autorské pohádce.

6.1 Česká autorská pohádka

Mezi zakladatele autorské pohádky patří Eliška Krásnohorská. Hodně odlišnou autorskou pohádkou je také dílo *Broučci* od Jana Karafiáta, díky kterému má dítě poznat hodnoty a ideály křesťanství (Čeňková, 2006).

Období 20. a 30. let 20. století bylo velkým přínosem pro českou autorskou pohádku. Tehdy bylo vytvořeno několik její typů – kromě pohádky s motivy sociálními se využíval folklor a vznikla pohádka zvířecí a delší pohádkový příběh (Čeňková, 2006).

V období meziválečném se někteří spisovatelé vraceli k otázce, jaký smysl a význam má v moderní době pohádka. Vznikaly tak diskuze na toto téma a Jaroslav Frey vydal publikaci *Boj o pohádku* (Čeňková, 2006), o kterém bude níže ještě psáno.

První soubor pohádek moderních autorů má na svědomí Karel Čapek, který byl iniciátorem a editorem trojdílné *Nůše pohádek*. Do tohoto sborníku přispělo mnoho básníků a prozaiků, kterými byli třeba Stanislav Kostka Neumann, Viktor Dyk, Jaromír John, Jakub Deml nebo Božena Benešová (Čeňková, 2006). Přispěli do něho autoři, kteří o tvorbě určené dětem přemýšleli s velkou zodpovědností (Vařejková, 1998).

„*Jiří Mahen, Jiří Wolker, Karel Čapek, Josef Čapek a Vladislav Vančura vytvořili během necelého dvacetiletí pohádky zcela osobité a jejich kvalitu autorské pohádky v české literatuře pro děti jedinečnou základnu i komunitu.*“ (Vařejková, 1998, s. 7)

Již v období meziválečném přišlo s autorskou pohádkou silné zcivilňování postav. Vodníci a víly, to samé čarodějové s čarodějnicemi autorů Karla Čapka a Josefa Lady vycházeli z tradice lidové, ale zůstávali v prostoru našeho venkova. Jak uvádí Šubrtová (2011, s. 33) tyto postavy „*více než temnou démoničnost, vycházející původně z lidové obrazotvornosti, odráželi typologii vesnických rázovitých figurek, ztvárňovaných s karikaturní nadsázkou: představovali je například vodníci v podobě mrzoutských či rozšafných strážců svého povodí nebo čarodějnice jako stará babka kořenářka, k níž lze kdykoliv přijít pro radu.*“

Vladislav Vančura sepsal pohádkovou prózu *Kubula a Kuba Kubikula* a velice se v ní dle Vařejkové (1998) rozvášnil. Nezakrýval, že se baví tím, co vytváří. V této próze je mnoho humorných scén a plno zábavných detailů.

Nejznámějším dílem Karla Čapka je *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přivažek*. Karel Čapek pro vytvoření iluze spontánního povídání nehledal inspiraci v literárních pohádkách, ale ve folklorním vypravěčství, s kterým se osobně a napřímo setkal díky talentu jeho babičky a díky aktivitám maminky. Jeho pohádky jsou předstíranou improvizací, baví čtenáře slovně i situačně. Také kombinuje všemožné postupy bajek, pověstí, vzpomínek, pohlcuje prvky legend, detektivek nebo také reportáží (Vařejková, 1998). V pohádkách vystupují civilní postavy – pošťáci, detektivové, chalupníci, tuláci a doktoři (Sirovátka, 1998).

Josef Čapek dokázal navodit atmosféru živého vypravěčství ve zvířecí pohádce s názvem *Povídání o pejskovi a kočičce* (Vařejková, 1998).

Čeňková (2006) za autora nového typu pohádky označuje Josefa Ladu, který sepsal *Pohádky naruby* a také *Nezbedné pohádky*. Díky názvu už můžeme správně tušit, že v nich pohádkové motivy klasických pohádek převracel a vytvořil tak silné napětí, jak dopadne známá pohádka doopravdy. Lada také zobrazoval realie soudobé společnosti. Inspirací mu byly vzpomínky na venkov (Mikeš, Bubáci a hastrmani). Josef Lada spojil autorské texty s ústní tradicí (Vařejková, 1998).

Sirovátka (1998) uvádí, že k tzv. pohádkám naruby patří i díla *Bubáci a hastrmani* a *Straky na vrbě*. Tyto všechny pohádky však autoři jako Josef Lada a J. Marek jak píše Sirovátka (1998, s. 142) „*nechtějí pouze reprodukovat, retušovat a upravovat, nýbrž k nim nalézají jiný směr: tradiční fabule, motivy, figury, rekvizity i stylové prostředky karikují a staví do parodického světa*. K této parodické tvorbě patří i určitá aktualizace a anachronismy. Sirovátka (1998) uvádí, že v pohádkách Josefa Lady patří i auta, létající letadla, telefony, čtení novin, navštěvování biografů atd.

Souhrnně tento pohádkový typ nalézá nové zdroje fantastiky, jinak rozumí nadpřirozeným postavám, bez kterých se dokonce obejde úplně. Také si volí nové prostředí a také nové hrdiny. Jiné jsou i fabulační postupy a používá i místa, kde bychom nehledali pohádkové ambice. „*V souvislosti s tím vším znamenala i nová narativnost posunutí vyprávěčovy pozornosti od vyváženosti celku pohádkových syžetů na jeho části – na explikace, odbočky, prodlevy, návraty, komentáře a jazykové hříčky. Přinesla uvolnění syžetu, relativní osamotnění motivů i jednotlivých slov, zdůraznění jejich vlastní funkce uvnitř vyprávění, impulz k dalším možným improvizacím, náznak potenciálních nových syžetů i možnosti překračování žánrových hranic.*“ (Vařejková, 1998)

Ve 40. letech 20. století přispěl do dětské literatury František Hrubín, který psal verše pro děti a překládal a zároveň upravoval pohádky. Kromě toho psal i své vlastní pohádky. V pohádce O perníkové chaloupce se nezbavují rodiče dětí, ale děti se prostě samy ztratí (Čeňková, 2006).

Vařejková (1998) tvrdí, že, mimořádnou roli sehrála pohádka v okupačních letech. Stala se prostředkem estetické, etické, dokonce i vlastenecké výchovné komunikace mezi dospělými a dětmi. Účelem bylo poskytnout dětem co největší množství textů, které měly vyplnit mezery ve vzdělávání způsobené importem nacistické ideologie. Vznikly nové sbírky a soubory autorských pohádek. Karel Schulz vydal *Princeznu z kapradí*, Pavel Naumann *Pohádky o mašinkách*, Jan Šnobl vydal pět souborů pohádek (*Jiřinka vypravuje, Májový les, Studánka zpívá, Svět na křídlech a Modrý závoj*).

V 60. let 20. století přibylo mnoho dalších tvůrců autorské pohádky- např. Jan Drda, Jan Werich, Eduard Petiška, Václav Čtvrtek, Alois Mikulka, Miloš Macourek, Ludvík

Aškenazy, z autorek pak – Zuzana Nováková, Alena Vostrá, Daisy Mrázková a Olga Hejná.

Z pohádek 60. let „*vymizela vypjatá, sociálně či vlastenecky zaměřená tematika a za své vzaly i některé původní, zejména poeticko-symbolické, postupy. Naproti tomu pronikla do nich dnešní realita, pocity a představy, včetně neduhů současné literatury, které se v pohádkové próze projevíly formalizací a přemírou artisticních klišé.*“ (Šmahelová, 1989)

K tomuto období bude uvedeno zase jen několik autorů. Jedním z nich je Jan Werich s knihou *Fimfárum*. Jan Werich dle Vařejkové (1998, s. 9) „*na prvky vlastního textu reaguje najednou jako na impulsy partnera v dialogu. Humorně komentuje a na detaily drobí epický děj, upoutává aluzemi, aktivuje vnímatele, jehož přítomnost jakoby předpokládá.*“

Václava Čtvrtka zas Vařejková (1998) popisuje jako mistra uzavřených krátkých pohádek, které měly jednoho hrdinu. Proslavil se ale hlavně na přelomu let šedesátých a sedmdesátých *Pohádkami ze čtyř studánek* a hlavně dodnes oblíbeným *Rumcajsem*. Šmahelová (1989) tvrdí, že jsou jeho postavy jasně protikladné. Rumcajs brání spravedlnost a pomáhá slabším lidem a naopak starostu, rychtáře aj. považuje za škodlivé pro lidi i přírodu. Rumcajs je pak trestá nenásilným způsobem, hlavně se jim vysmívá, a tím se od tradičních pohádek jeho pohádky liší, nikdo v nich není přímo zlikvidován. To se týká celé této hlavní postavy. Protože ta nemá čistě jen kladné vlastnosti, co má mít typický pohádkový rek, ale má i své chyby.

Alois Mikulka napsal soubor autorských pohádek *Dvanáct usmívajících se ježibab*. Jsou to krátké pohádky, ve kterých tradiční pohádkové motivy zařadil do současného světa. Fabule je jednoduchá, prostředí velmi rozmanité, postavy jsou pestré. Také se prolíná komika situační s jazykovou. Ježibaba autorských pohádek má většinou stále tradiční vyobrazení. Je ošklivá, umí čarovat, létat na koštěti, má kočku nebo havrana, bydlí hluboko v lese. Ale její postava zlého škůdce je proměněna spíše, nebo dokonce pouze v komickou. V Mikulkově tvorbě někdy i čistě kladnou. Jeho ježibaby mají problémy dnešní doby, doba se mění a ony musí i své schopnosti přizpůsobovat (Šubrtová, 2011).

Do světa fikce moderní pohádkáři přinesli nečekané zážitky, oživé věci, komiku, dynamický děj, mnoho zvrátů, metafory, rčení, slovní hříčky, mnoho podnětů

pro nonsensovou pohádku (zdroj komiky, fantazie a hry). Příběhy někdy směřují k pointě vtipné, někdy zase k lyrickým zastavením. Mistrem tohoto typu pohádky je Miloš Macourek (*Mach a Šebestová*). Macourek použil místa ze všedního a dnešního světa (např. škola).

7. Pohádkové příběhy české literatury v rozmezí 1990 – 2010

Toto období bylo pochopitelně ovlivněno svobodným knižním trhem a vstupem nových nakladatelských domů do naší literatury. „*Nová domácí tvorba v tomto období zůstávala ve stínu edičních návratů k prověřeným titulům zlatého fondu české literatury i k dříve umlčovaným autorům. Kvantitativní převahu na knižním trhu získávala prvoplánově libivá překladová literatura.*“ (Šubrtová, 2011, s. 11)

Na začátku 21. století jsme mohli říci, že se tato literatura vyhnula předpovídané krizi, která byla předpovězena literárními kritiky. Ať už pohádka adaptovaná, nebo autorská je stále významným fenoménem a má chuť oslovit nejen malé čtenáře, ale i dospělé (Šubrtová, 2011). V současném století mají velkou převahu vlivná média a reklama. Někteří děti víc a víc preferují filmy, počítačové hry a televizní vysílání, proto se někteří děti odklánějí od dlouhodobě převažujících žánrů, hlavně od dobrodružné prózy a od příběhů s dětským hrdinou (Čeňková, 2006).

Šubrtová (2011) říká, že začátkem let devadesátých se začala objevovat díla s romskou (Hana Doskočilová – *O Mamě Romě a romském pámbíčkově*) a židovskou tematikou (např. Leo Pavlát – *Osm světél*).

Někteří autoři, jako je Michal Viewegh své pohádky záměrně adresují na obě věkové kategorie (*Krátké pohádky pro unavené rodiče*). Protože právě díky dospělému čtenáři se může kniha dostat až k dětskému posluchači (Šubrtová, 2011).

Magdalena Wagnerová psala travestijní pohádky, které oslovují i dospělé čtenáře (např. *Pavouk na Šalvěji* a *Strom s granátovými jablky*). V dílech Magdaleny Wagnerové nalezneme dynamičnost textu, kterou se snaží udržet čtenářovu pozornost.

Travestie je dle Šubrtové, (2011, s. 187) „*určitým přehodnocením, při němž dochází k posunům na ose vznešený – nízký. Komično těží ze směšného a snižujícího způsobu, jímž je traktováno vznešené téma.*“ V Lexikonu literárních pojmů (Pavera, Všetická, 2002, s. 360) je travestie „*případem zesměšňujícího přehodnocení staršího literárního díla, vyvolávajícího komiku: ponechá se námět díla, ale změní se prostředky jeho zpracování (komika vzniká z protikladu vznešeného námětu a jeho zpracování prostředky „nízkého“ stylu).*“

Toto období navazuje na šedesátá léta i dětskou hrou. Od devadesátých let je již dětská hra žánrovým prvkem. Tomáš Pěkný napsal pohádku *Coletka a pes*. Podle Šubrtové (2011, s.29.) „*vír ztřeštěných nápadů a improvizací vyústí až ve folklorní říkanku, jejíž alimitní kompozici replikuje i samostatný příběh, který dětského recipienta, dychtícího po dalším pokračování, vrací na počátek.*“

Také přelom tisíciletí navazuje na autory, které psali o vodnicích, čarodějnicích, o zvířatech a strašidlech. Jsou stále vyobrazeny jako postavy, které mají určitý vztah s přírodou. Týká se to Jaromíra Kincla, Ireny Gálové nebo Emila Šalouna (Šubrtová, 2011).

Také se v současné dětské literatuře rozvíjí výchovná próza, která poskytuje instrukce pro vyřešení běžných životních problémů. Tato návodná literatura se také pojí s autorskou pohádkou. Například Ivona Březinová „*předkládá dětem pohádkově laděný breviář slušného chování Neotesánek.*“ (Šubrtová, 2011, s. 59) Ivona Březinová se v knížce *Teta to plete* vrátila k folklorním látkám. Knížka je vtipná. Teta vypráví dětem (neteři a synovcovi) pohádky a poplete je. Děti jsou zde fiktivními adresáty a plní podle Březinové (2011, s. 283) „*aktivizační funkci v přesahu k dětským recipientům.*“ V knize jsou i verše a písňové texty. Na konci pohádky jsou vždy kontrolní otázky, které prověřují, jestli dítě ví, jak měly správně pohádky znít.

Dále byla stále oblíbená nonsensová poetika, s kterou souviselo i proměňování tradičních postav. Alois Mikulka pozměnil klasickou pohádku na humornou a groteskní (*Karkulka v maskáčích*).

Zde bylo stručněji popsáno nejnovější období, a jak píše sama Šubrtová (2011), není možné klasifikovat autorskou pohádku tohoto dvacetiletí jakožto celku. Autorská pohádka je dynamická a stále vyvíjející se. Nedá se jednoduše označit a zaškatulkovat. Původní autorská tvorba nesla znaky hravosti, mystifikace, nonsesu, experimentu a příklonem k emotivitě. Tato autorská pohádka chce znovu oslovit i dospělé posluchače. Její vývoj je stabilní. „*Zatímco z vnějšího pohledu se pohádkové příběhy proměňují v postmoderní kontaminaci s jinými žánry a jejich postupy, původní zábavná, ale především magická a existenciální funkce pohádky sílí.*“ (Šubrtová, 2011, s. 63)

Škála našich autorů je tak široká. Vzniklo mnoho kvalitních a krásných děl. Rozsah této bakalářské práce nám bohužel neumožňuje povědět si o všech. Ale můžeme říci, že už

máme povědomí o typech pohádek a o tom, jak je poznáme. Proto zde ještě bude uvedeno, co si někteří naši autoři o pohádkách myslí.

8. Odlišné názory na klasickou pohádku

V této kapitole se zaměříme na dva autory, a to na Jaroslava Freye a na Michala Černouška, na to, jak dle jejich názoru mohou klasické pohádky působit na děti.

Jeden totiž tradiční pohádky označuje za proti výchovné, druhý autor za výchovné.

8.1 Jak to vidí Frey

Jaroslav Frey v knize *Boj o pohádku (1942)*, považuje většinu pohádek za proti výchovné, škodlivé pro děti, za ukazující lži a podvody. Lidové pohádky totiž vznikaly pro dospělé, které by je dle jeho názoru číst měli. Ale dospělí lidé si naopak myslí, že je to četba pro děti, a proto je nečtou. Původní pohádky z úst lidových vypravěčů bývaly hodně drsné, děsivé. Někteří autoři se však snažili upravovat texty, a tím jsou lidové texty někdy až odlišné. U nás se je snažili zjemňovat Karel Jaromír Erben a Božena Němcová.

Také poukazuje třeba na to, že v pohádkových příbězích nenalezneme skutečnou práci, hodně prací je vykonáváno pomocí kouzel a v pohádkách se prý jen bojuje a zápasí a všeho je nadbytek, a to hlavně jídla. Skutečná práce je jen v malém množství pohádek. I chudí hrdinové získají almužnu, nebo se upíší čertu a nakonec ho převezou. V hodně případech se dokonce stanou králem. Také upozorňuje na zbytečné pohlavní motivy a na častou a četnou smrt v podobě zavraždění (upečení v peci, roztrhnutí na dvě půlky až krev stříká apod.) Za další závažný jev považuje ztvárnění postav macechy. Každá macecha v klasických pohádkách bývá popisována jako zlá. Děti pak mohou nevlastní matku nenávidět dříve, než ji poznají, protože to znají z pohádek.

„Je jisto, že dítě věnuje v pohádkách více pozornosti prvkům zlým než dobrým. A právě zlo není v žádném jiném literárním výtvoru nahromaděno v tak dokonalé sbírce, jako je tomu právě v pohádkách.“ (Frey, 1942, s.84)

Zde byly shrnuty názory Jaroslava Freye a je z něho patrné, že stojí proti lidovým pohádkám a jejich adaptacím. V dalších odstavcích tedy budou uvedena slova Michala Černouška, zastávající těchto pohádek.

8.2 Jak to vidí Černoušek

Michal Černoušek se, mnohem opatrněji než Jaroslav Frey, staví zas proti pohádkám moderním. Ve své knize *Děti a svět pohádek* (1990) hlavně chválí hodnotu klasických pohádek a lidových pohádek. Pohádky jako Popelka, Perníková chaloupka, Sněhurka a sedm trpaslíků, Princ Bajaja aj. považuje za ty, které známe od nepaměti a připadá nám, že jsou mezi námi odedávna. Tato literatura oslovuje dětské čtenáře a jejich dětskou duši. Tyto pohádky dle Černouška jsou nadčasové tím, že vypráví univerzální problémy dětství a také dospívání.

V knize Michal Černoušek (1990, s. 13) píše: „*O negativních vlivech techniky však současní konzumenti neuvažují. Stejně jako neuvažují o pohádkách. Proč se také zabývat pohádkami, které vznikly dávno před úsvitem technické revoluce? Nač vůbec věnovat pozornost takovým fantaziím jako sedmimílovým botám, když můžeme vsednout do pohodlného a rychlého auta? Nebledne pohádková síla Bystrozrakého před faktem laserového paprsku? Dnes? Věříme na zázraky technické, nikoliv na fantazie dávných vypravěčů!*“

Také tvrdí, že ti, co jdou proti pohádkám a přejí si, aby ze životů dětí zmizely, by měli myslet na to, že pro děti pohádky představují důležité podněty z psychologického hlediska a působí na jejich vývoj.

Jedním z problémů moderních pohádek vidí, že jasně nepolarizují dobro a zlo. Tvrdí, že jsou umělé pohádky svým způsobem až a-morální a nepřináší dětem nic důležitého k vývoji mravního citění. V klasických pohádkách je zlo (zlý čert, zlá čarodějnice) a dobro jasně vymezené a dítě se může správně ztotožnit s kladným hrdinou. Pohádkové osoby mají být jedno, nebo druhé (hodné nebo zlé, hloupé nebo chytré). Dítě nechápe dobro a zlo, dítě se chce pouze někomu podobat na základě citění. Co se týče postavy macechy, M. Černoušek ji vidí jako přínosnou. Dítě si tak prý díky ní může uvědomit, že ani dospělé osoby se nechovají pořád stejně, chovají se velmi proměnlivě vzhledem k různým situacím. Potrestání si záporné postavy zasluhují, dítě si musí uvědomit, že za vinou stojí trest (Černoušek, 1990).

Správné pohádky pro vývoj dětí jsou tedy dle názoru Michala Černouška ty klasické.

Musí být nutně upozorněno, že autorka bakalářské práce nestojí striktně ani za jedním z těchto názorů. Tyto názory byly uvedené jen jako ukázka toho, jak může být na pohádky pohlíženo z různých pohledů. A jak píše Sirovátka (1998, s. 139) ve své knize: „*Nelze – jak se to někdy rovněž děje – klást lidovou pohádku nebo její adaptace proti pohádce umělé. Vztah obou forem je komplementární a obě formy představují výraz téhož druhu.*“ Proto tedy autorka nemůže odsuzovat žádný takový názor a rozhodla se vybírat dětem pohádky jen na základě svých vlastních pocitů.

9. Praktická část

Obsahem praktické části bude porovnávání tradičních (klasických) pohádek s pohádkami moderními (autorskými) na základě jednotlivých rozborů vybraných pohádek. Nejdříve budou uvedeny variace a proměny pohádky O perníkové chaloupce a poté o Červené Karkulce. K těmto pohádkám s folklorními prvky se stále vrací mnoho autorů, a to i v dnešní době. Součástí praktické části této bakalářské práce je i praktický projekt, který je stručněji shrnut v poslední podkapitole.

9.1 Komparace tradičních a moderních pohádek

Pohádka s motivem perníkové chaloupky a také pohádka o holčičce s červeným čepečkem jsou nadčasovými pohádkami, které jsou dodnes velmi oblíbené a jsou neustále překládány, převypravovány, upravovány. Jejich původní podoby jsou stále zjemňovány tak, aby byly vhodné i pro menší děti. K těmto pohádkám s kořeny folklóru se vracejí i autoři zabývající se moderní pohádkou. Vzniklo tedy mnoho jejich variací. V této kapitole budou některé variace těchto dvou pohádek představeny.

9.1.1 Perníková chaloupka

Společný skoro pro všechny variace je příběh dvou sourozenců, chlapce a dívky (Jeníčka a Mařenky), žijících se svým otcem drvoštěpem a macechou v chaloupce na kraji lesa. Rodina je chudá. Děti zůstanou samy v lese, a to buď proto, že je tam rodiče úmyslně zanechají kvůli bídě, nebo protože se samy ztratí. Lesem dojdou až k chaloupce, která je celá z perníku a cukrovinek, tam na ně čeká ježibaba, někdy i ježidědek s ježibabou. V těchto vybraných pohádkách O perníkové chaloupce se dětem povede zachránit a vrátit se domů, kde na ně čeká tatínek.

Perníková chaloupka bratří Grimmů

První verze pohádky v této bakalářské práci je přeložená a upravená pohádka Jacoba a Wilhelma Grimma z knihy *Moje pohádky* (2014), vydalo nakladatelství ARTUR.

Na začátku bude vylíčen děj této verze pohádky kvůli následnému porovnání s ostatními variantami pohádky. Tam budou uvedeny pouze odlišnosti v ději.

Děj:

V chaloupce u lesa žil Jeníček s Mařenkou a jejich otec drvoštěp s macechou. Byli chudí. I když tatínek velmi pracoval, měli sotva na chleba. Když si tatínek dělal starosti, jak děti užijí, macecha rozhodla, že bude nejlepší zavést děti do lesa a nechat je tam. Drvoštěpovi se to sice nelíbilo, ale nakonec pod nátlakem souhlasil a postavil se na stranu své ženy proti svým vlastním dětem. Děti to celé slyšely, Mařenka se rozbředla a Jeníčka napadlo jít potají nasbírat před chaloupku kamínky, ty si pak schoval do kapsy. Hned brzy ráno je macecha vzbudila, aby se šlo do lesa na dřevo. Cestou se Jeníček loudal, tatínek chtěl vědět proč. Jeníček tvrdil, že vyhlíží svou bílou kočičku, popravdě se jen vymlouval, aby mohl zůstat pozadu a házet na cestičku kamínky, které měl schované v kapse. V hlubokém lese nasbírali dříví a rozdělali oheň, aby nebyla dětem zima. Macecha pak řekla sourozencům, že půjdou s tatínkem kácet dřevo a potom si pro děti dojdou. Děti se nebály, protože slyšely rány sekerou. Bohužel to ale nebyly rány sekerou, ale jen tlukot silnou větví, kterou tatínek přivázal ke stromu tak, aby do něho narážela, když se houpala ve větru. Děti u ohně usnuly. Probudily se v noci, oheň už nehřál. Mařenka se obávala, jak se dostanou domů. Jeníček ji utěšil, že za svitu měsíce, najdou cestu domů. A měl pravdu, za svitu měsíce se kamínky leskly a ukazovaly tak cestu zpět. Tatínek byl moc rád, že jsou děti zpátky doma. Jenže za čas bylo zase velmi zle a macecha zase navrhla, aby děti ponechali v lese. Tatínek je bránil, ale macecha ho znovu přesvědčila. Děti to znovu celé slyšely a Mařenka dostala znovu strach. Jeníček chtěl i tentokrát nasbírat kamínky, ale nešlo to, protože chaloupka byla zamčená. Brzy ráno znovu všichni vyrazili do lesa. Macecha dala dětem s sebou zase krajíc chleba k obědu. Jeníček si chleba v kapse rozdrobil a házel ho na cestu. Tatínkovi protentokrát řekl, že se kouká na svého holoubka. Tatínek dětem v lese zapálil oheň a šli s macechou kácet dříví. Děti snědly zbylý chleba a usnuly. Probudily se zase v noci a ve tmě. Když vykoukl měsíc, začaly hledat drobečky. Jenomže naneštěstí drobečky snědli ptáčci. Jeníček řekl, že si i tak poradí a děti se vydaly hledat cestu domů. Šly ale hlouběji do lesa. Už byly velmi unavené a měly veliký hlad. Najednou se objevil bílý ptáček, který Jeníčka i Mařenku zavedl na palouček. Na něm stála krásná perníková chaloupka. Obě děti se hned pustily do perníku a dalších cukrovinek, z kterých chaloupka byla. V tom se ozval hlas, který se ptal, kdo loupe perníček. Jeníček odpověděl, že to je jen větříček. Znovu se ozval hlas báby se stejnou otázkou, Jeníček také odpověděl úplně stejně. Baba ale nevěřila a vylezla ven. Děti se

leknutím daly na útěk, ale čarodějnice je líbezným hlasem přesvědčila, že jim neublíží, ať jdou k ní do chaloupky. Dětem se tam nejdříve líbilo, měly pocit, jako když jsou v nebi. Baba jim dávala všechny možné dobroty a nechala je spát v bílých postýlkách. Ježibaba to však jenom hrála, chtěla děti sníst. Ráno zavřela Jeníčka do chlívku a Mařence poručila, aby zatopila a uvařila bratrovi něco dobrého. Přiznala Mařence, že si ho chce vykrmit, a proto ho zavřela do chlívku. Jeníček snědl spousty jídla a baba za ním každý den chodila, aby jí ukázal prst, zda je správně vypasený. Jeníček jí chytře místo prstu strkal kost, ale babě přišlo divné, že vůbec netloustne. Po měsíci už jí došla trpělivost a řekla, že ho další den strčí na pekáč. Mařenka nevěděla, jak Jeníčka zachránit. Ale když jí baba řekla, aby se vlezla podívat do pece, jestli tam můžou dát chleba, Mařence hned došlo, že ji chce baba upéct a dělala, že neví, jak se do pece leze a že se tam ani nevejde. Baba vlezla do pece, aby to Mařence ukázala. A ta ji tam zavřela se slovy, že má co si zaslouží. Vysvobodila Jeníčka a oba se zaradovali. Než šly děti domů, vzaly s sebou pro tatínka perly a drahé kamení, které objevily v truhle. Cestu domů našly. Doma je čekal jenom tatínek, protože macechu vyhnal z chaloupky. Nakonec žili všichni v chaloupce šťastně a bídy už se nebylo třeba nikdy obávat.

Jednající osoby:

Hlavními postavami jsou sourozenci Jeníček a Mařenka. Jsou to děti z chudé rodiny a po zanechání v lese jsou i opuštěnými. Mařenka je velmi pracovitá a hodná. Jeníček je statečný a chytrý, snažil se pomoci jim oběma, snažil se sestru utěšit a vymyslet jejich záchranu. Tatínek má děti zřejmě hodně rád, ale bohužel se nechává ovlivnit zlou macechou. Čarodějnice je velmi zlá, surová, chce dětem ublížit a zabít je. Sourozenci jsou dobří a baba s macechou zlé.

Stavba děje:

Úvodní a závěrečné věty jsou ustálené. Úvodní věty představují postavy a hlavní problém lidí žijících v chaloupce: „*Stála kdysi u lesa chaloupka a v té chaloupce žil chudý drvoštěp se ženou a se dvěma dětmi, které mu zůstaly po nebožce ženě.*“ Závěrečné věty zase shrnují, že to vše dobře dopadlo a že od té doby žili šťastně a spokojeně.

Dějová gradace a opakování vět a odstavců jsou též přítomny. Macecha chce zanechat děti v lese, děti se však vrátí, a proto se o to macecha pokusí znovu. Na podruhé už však

cestu zpět hned nenajdou a skončí tak u perníkové chaloupky. I tam stoupá napětí, když má čarodějnice podezření, že jí někdo krade perníček. Zeptá se tedy, kdo ji ho loupe a Jeníček odpovídá, že je to větříček. Potom se zeptá znovu, dočká se stejné Jeníčkovy odpovědi, ale už nevěří tomu, že je to opravdu vítr a jde se podívat.

Paralelismus postav vidíme na nevlastní matce a vlastním otci. Nevlastní matka je zlá, vlastní otec hodný. Bohužel ale neochránil děti před macechou a opuštěním, proto jeho postava není tak jasně kladná.

Čas a prostor není konkrétněji daný – „*Stála kdysi u lesa chaloupka...*“

Fabule je jednoduchá a zápletky jsou snadno pochopitelné. Stavba vět je jednoduchá, není užito dlouhých vět či souvětí. Věty jsou spíš krátké. Vše je psáno jasně a stručně. Nejsou v pohádce žádné obsáhlé popisné pasáže. Pohádka je ukončena - víme, jak to celé s dětmi dopadlo.

V této pohádce nalezneme motiv smrti. Hned v úvodu zjistíme, že dětem zemřela vlastní matka. Poté utečou před svou smrtí na poslední chvíli, a to tím, že upálí babu. Bylo to však v rámci sebeobrany a baba byla zlá. Zlo tedy bylo spravedlivě potrestáno, jak píše Černoušek (1990), ale na děti to může přesto působit i velmi děsivě a drsně, jak uvádí Frey (1942). Přece jen upálení v peci je opravdu drastické. Macecha je vyobrazena jako zlá žena, kterou otec na konec vyžene.

Pohádka o perníkové chaloupce Boženy Němcové

Další variantu jsem si vybrala od Boženy Němcové, která už má individuální tvůrčí přístup při zpracování folklorních textů. Text je z knihy Pohádek K. J. Erbena a B. Němcové, vydalo nakladatelství Albatros (2009).

Odlišnosti děje:

V této variantě znovu přikáže zlá macecha tatínkovi, aby nechal děti v lese. Ten je tedy vezme do lesa za záminkou sběru jahod do džbánu. Děti tam mezi tím nechá. Děti se nejmenují Jeníček a Mařenka, ale Honzíček a Maruška. Zde je chytřejší a zodpovědnější starší Maruška. Tu napadne vylézt na strom a podívat se, jestli neuvidí světlo z chalupy. Jedno světlo uvidí a vydají se jeho směrem. Dojdou tedy na palouček až k perníkové chaloupce. Jeníček pocítí naději a úlevu, když uvidí tolik dobrot. Mařenka znejistí, že

by se to nemělo, že to není jejich chaloupka. V chaloupce nebydlí jedna osamělá baba, ale bába s dědkem. Další změnou je, že děti nenalákají líbezným hlasem do chaloupky, ale naopak před nimi řeknou, že by si je rádi upekli a tak se děti dají se na útěk. Tlustý dědek běží za nimi a moc jim nestačí. Na lenném poli potkají ženu, kterou poprosí o pomoc. Žena dětem ukáže cestu a poté k ní dorazí dědek, který chce vědět, kudy děti běžely. Žena dělá, že špatně slyší a řekne mu, že pleje len. Potom mu vždy místo odpovědi poví, co za práci se lnem ji bude čekat. Po několika otázkách dělá, že už mu rozuměla dobře a pošle dědka opačným směrem. V této pohádce není řečeno, že otec vyhnal macechu, jen že děti došly domů.

Jednající osoby:

Postava nevlastní matky a tatínka je zde zmiňována na začátku, hlavně nevlastní matka nepůsobí v textu dlouho. Víme o ní jen to, že je zlá na děti i tatínka. Tatínek má děti zřejmě rád, ale přesto ji poslechne a nechá je v lese. V předchozím textu bylo v závěru psáno, že měl tatínek radost z dětí, které se vrátily domů a že macechu vyhodil. Tady tomu tak není, není to psáno. Dědek s bábou by měli být na straně zla, děti na straně dobra. Zde to však nemusí působit tak jasně, protože dědek je zesměšňován a vykreslen jako tlustý starý pán, co neumí rychle běhat. Žena, která pleje len, se zřejmě nějakým pohádkovým zázrakem na poli záhadně objeví a zase zmizí.

Stavba děje:

Pohádka začíná větou „*Byl jeden chudý otec a měl dvě děti...*“, což je typickým začátkem pohádek. Ale o závěrečné formulaci to říct zde nemůžeme. Není zde žádná fráze typu „*A žili šťastně až do smrti.*“, ale jen shrnutí, že se dětem povedlo utéct, že se dědek vrátil do perníkové chaloupky, žena zmizela z pole a děti šly domů. Není tu ani žádné vyjádření radosti a co je čekalo doma.

Opakování vět se tu objevilo zase, když děti loupaly perníčky. Akorát děti mezi prvním loupáním perníčku usnuly a loupaly zase ráno. Ráno už je dědek načapal. Gradace děje zde není tak silná jako v předchozí grimmovské verzi. Další opakování vět se objevuje při rozhovoru dědka se ženou na lenném poli, kdy se dědek stále ptá, jestli žena neviděla děti. Osoba, jak ji oslovuje sám dědek, ale odpovídá na něco úplně jiného (popisuje svou práci). To může působit trochu vtipně a dědka zesměšňovat. Tudíž dědek

není vykreslen jako typická zlá, děsivá postava. Jeho postava je zjemněna a tím i celá adaptace je jemnější.

Čas a místo nejsou blíže určeny.

Božena Němcová již užívá rozvitějších vět a souvětí. Popisuje práci ženy, která pleje len. Popsala celý postup toho, co vše ženu čeká, až len vyrostě, až ho sesbírá, přes ušití oblečení až k roztrhání oblečení a výrobě troudu. O něco více je zde zobrazen venkov než v grimmovské verzi.

Tato verze už je jemnější, děj je popsán víc detailně. Nikdo v příběhu neumřel, jen je na začátku zmíněno, že dětem umřela matka a tatínek se znovu oženil. Ale nakonec neumřou ani děti, ani bába s dědkem.

O perníkové chaloupce Františka Hrubína

Pohádka Františka Hrubína z knížky Špalíček veršů a pohádek (Hrubín, 2013) je také inspirována tradiční pohádkou, ale tvůrčí složka, vypravěčský styl Františka Hrubína, je zde ještě více než u Boženy Němcové. Tvorbu Františka Hrubína totiž zařazujeme k autorské pohádce.

Odlišnost děje:

Hlavním rozdílem v ději je, že zde děti nebyly záměrně nechány v lese, ale samy se tam ztratily, protože hledaly tatínka, který šel na jeden den do vsi nabízet dříví. Ten však nakonec zmizí na celý týden. Ale i Hrubín použil kamínky a drobečky. Děti se totiž samy vydaly hledat tatínka. Brzy ráno Mařenka udělala snídani a vyšly. Jeníček házel kamínky za sebe, aby poté trefily domů. Za svitu měsíce se kamínky leskly a děti se domů vrátily. Po návratu domů počkaly jeden den a jednu noc a vydaly se tatínka znovu hledat. Tentokrát ale Jeníček použil drobečky, které mu sezobali ptáci, a děti tedy zabloudily. Došly k perníkové chaloupce, kde žila bába s dědkem. Tentokrát bába s dědkem vylezli a našli děti až na potřetí. Prozradil je totiž cukrový holoubek, který zavrkal: „*Vrkú, vrkú, dej mi ruku s krku, vrkú, vrkú!*“ V této verzi děti sice neslyšely, že by je chtěla bába s dědkem sníst, ale daly se stejně na útěk. Bába i dědek běželi za nimi. Tady je podobně jako v adaptaci Boženy Němcové někdo zachránil. Nebyla to sice žena, ale myslivec, který už není tak záhadnou postavou, jako žena ze lněného pole.

Myslivec poslal děti pryč, a když dorazila bába s dědkem, začal dělat, že špatně slyší podobně jako v předchozí verzi žena se lnem:

„Neviděl jsi tu utíkat kluka?“ Ptá se bába myslivce.

„A holku?“ Ptá se dědek.

„Cože? Že mě bolí ruka, když mám střelit sojku?“ opáčil myslivec.

„Ptáme se tě, zdali tudy neutíkaly dvě děti!“

„Když střelím sojku, že letí? Kdepak, spadne z vršku jako hruška.“

„Což jsi hluchý? Ptáme se tě na kluka a na holku.“

„A já myslil, že na sojku.“

„Utíkaly tudy?“

„Kudy?“

„Tudy!“

„A kdo tu měl utíkat?“

„Kluk a holka!“

„Tudy?“

„Tudy! Na to se tě právě ptáme!“

A proč jste to neřekli hned? Ba, teď si vzpomínám. Přešly lávku a utíkaly nahoru proti vodě.“

A tak je myslivec poslal opačným směrem. Když Jeníček s Mařenkou přišli domů, našli tam nešťastného tatínka a všem jim bylo zase dobře.

Jednající osoby:

Zde chybí macecha úplně. Tatínek tedy nebyl jako v předchozích pohádkách ovlivněn zlou novou ženou. Ale za to zcela nevysvětlitelně zmizel na celý týden. Nechal děti opuštěné a není vysvětleno, proč to udělal. Děti byly hodně samostatné, uměly se o sebe postarat. Uvařit si, umýt se. Samy se statečně vydaly do lesa hledat tatínka.

Bába s dědkem v této variantě sice děti honí, ale nikde není zmíněno, že chtěli děti sníst nebo z jakého opravdového důvodu je honili. Třeba jim chtěli pouze vyhubovat za to, že jim kradly perník a tím ničily střechu nad hlavou. To nevíme, protože děti hned utekly. Proto se můžeme jenom domnívat, že jim chtěli staříci ublížit. A zlo je tedy ještě

mnohem méně patrné, což je jedním z hlavních rozdílů od adaptace klasické a od lidového vyprávění, kde je zcela jasně dobro a zlo polarizováno.

Slovesné jevy:

Pohádka začíná zcela podobně jako v předchozích variantách, tudíž můžeme úvodní věty považovat za ustálené výrazy. Pohádka je také ukončena a má šťastný konec: „...a všem třem zase bylo dobře.“

Dějová gradace s opakováním vět a odstavců se zde vyskytuje (když děti na perníkové chaloupce loupají perníček). Paralelismus pohádkových postav je zde vypuštěn. Čas a prostor zůstává nejasný. Děj se odehrává někde v lese na palouku a na okraji hlubokého lesa. Čas není určen. Objevuje se zde číslo sedm, které je jedním z obvyklých čísel vyskytujícím se v pohádkách (sedm dní a sedm nocí byl tatínek pryč). Děj není složitý. Pohádka už nepůsobí hororově a drasticky, je určena pro děti. Naopak jsou některé pasáže tak popsány, aby se děti prostřednictvím fantazie do děje zažily. Například popis perníkové chaloupky je tak sladce vylíčen a děti mají přece sladkosti moc rády, takže je jistě dokáže zaujmout – „...zdi měla cukrové, dveře z marcipánu, střechu z perníku a komín z cukrkandlu. Vedl k ní chodníček z cukrových špalíčků. U čokoládového holubníku seděli cukroví holoubci. Celá chaloupka voněla vábněji než deset cukrářských krámů.“

Objevují se zde výrazy současného světa a modernější výrazy – *cukrářské krámy, cukrkandly*. Jeníček používá kudlu, kterou měl v kapse. V předchozích verzích žádný nůž nebyl.

Také se pravopis liší tím, že je v něm více jazykových uměleckých prostředků (personifikace: *slunce zašimralo na víčkách, ranní sluníčko tam v trávě navlékalo korálky z rosy, včelky už si povídaly s kytíčkami* a přirovnání: *jako živý, jako by jim paty hořely, jako zlaté penízky*). František Hrubín do pohádky zapojil i verše a rýmy. Celkově je zde více vylíčena příroda. Ale přesto je text jako celek psán o něco méně starým jazykem. Je tu víc výrazů, které v předchozích verzích nenajdeme (*mlsat, zpátky trefíme, však na to vyzraji, utrmáceny, s chutí pustil sám*)

9.1.2 Červená Karkulka

Společné pro všechny variace je setkání holčičky, Červené Karkulky, s vlkem či vlkodlakem při cestě za babičkou.

Červená Karkulka bratří Grimmů

První verze pohádky v této bakalářské práci je přeložená a upravená pohádka Jacoba a Wilhelma Grimma z knihy *Moje pohádky* (2014), vydalo nakladatelství ARTUR.

Na začátek bude zase vylíčen děj této varianty kvůli následnému porovnání s dalšími.

Děj:

Červená Karkulka, která dostala jméno podle čepice z červeného sametu, byla poslaná maminkou k choré babičce. Měla jí donést láhev vína a bábovku. Maminka Karkulku poučila, aby se nikde nezastavovala a šla pořád po cestičce. Babička totiž bydlela v lese. Když šla Karkulka lesem, narazila na vlka. Ten se hned vyptával, kampak jde. Karkulka mu bez váhání řekla, že jde za babičkou, podívat se, jestli už je zdravá. A pochlubila se i tím, že jí nese láhev vína a bábovku od maminky. Vlk Karkulku pochválil a vyptával se dál, kde ta babička bydlí. Karkulka řekla, že je to ještě daleko a že babiččina chaloupka stojí na paloučku v lese pod třemi starými duby. Karkulka vůbec netušila, proč vlk vyzvídá. A že tím plánuje něco hrozného. Vlk ještě Karkulku navedl k tomu, aby se na chvíli zastavila a natrhala babičce kvítí, co kolem rostlo. Karkulka se zaradovala, že je to dobrý nápad a vlk mezi tím upaloval k babiččině chaloupce. Zaklepal na dveře a babička se zeptala, kdo pak za nimi je. Byl to vlk, který se ale představil jako Červená Karkulka. Ještě polehávající babička tak vlka pustila dovnitř, protože si myslela, že je to její vnučka. Vlk vešel dovnitř, skočil rovnou k babiččině posteli a babičku spolkl. Poté si vzal její šaty a čepec, lehl si do její postele a čekal na Karkulku. Karkulka mezitím dotrhala kvítí a přišla k chaloupce své babičky. Bylo jí divné, že jsou dveře otevřené, vešla dovnitř a pozdravila. Nedočkala se ale pozdravu od babičky, tak šla blíž k posteli a tam uviděla babičku, které se skoro lekla. Pomyslela si, že vypadá zvláštěně tou nemocí. A Karkulka se začala vyptávat:

„Proč máte, babičko, tak velké oči?“ zeptala se Karkulka

„To abych tě lépe slyšela,“ řekl vlk.

„A proč máte tak velké oči?“

„To abych tě lépe viděla.“
„A proč máte tak velké ruce?“
„To abych tě lépe chytla.“
„A proč máte tak velkou pusu?“
„Abych tě mohl líp sežrat!“

Vlk poslední větu vykřikl, vyskočil z postele ven a spolkl Karkulku. Potom se rozhodl odpočinout, protože byl přejedený. Lehl si zpět do postele, usnul a začal silně chrápat. Naštěstí šel kolem myslivec a chrápání mu přišlo podivné. Šel se tedy na babičku raději podívat. V posteli ale objevil vlka. Nejdříve ho chtěl zastřelit, ale napadlo ho, že by babička mohla být ve vlkovi a že by ji mohl ještě zachránit. Rozřízl tedy vlkovi břicho loveckým nožem a z něho vyskočila Karkulka. Za ní i skoro udušená babička. Zaradovali se ze záchrany a myslivec s Karkulkou začali nosit do světnice kamení. To kamení pak zašili vlkovi do břicha. Vlk se probudil a chtěl se jít napít. Jenže padl na zem a umřel. Myslivec si s babičkou připil a stáhl kůži z vlka. Babička si dala k snědku bábovku a už jí bylo dobře. A Karkulka od té doby poslušně poslouchala maminku.

Jednající osoby:

Hlavními postavami jsou vlk a Karkulka. Vlk je zlým zvířetem, kterému chutnají lidé. Je mazaný, svede Karkulku z cesty a zdrží ji a mezitím sní babičku. Karkulka je sice holčička s dobrými úmysly, chtěla babičce udělat radost kytkou, ale zároveň je hodně neposlušná, protože neposlechla maminku, která zdůrazňovala, aby se nijak a ničím nezdržovala a šla rovnou k babičce. Karkulka to porušila už tím, že se bavila s vlkem. Její slepou důvěřivostí málem ona i babička zemřely, naštěstí je zachránil statečný starostlivý myslivec. Postava maminky není v příběhu příliš dlouho, především nás uvádí do děje. Určitě dávala Karkulce dobré rady, ale přece jen poslala samotné malé dítě přes les. Babička je starší nemocná žena, které ostatní pomáhají.

Richter (2004) v publikaci *Co je co v pohádce* označuje vlka jako záporného (destruktivní maskulinita, protiklad myslivce) a myslivce označuje za správce, ušlechtilého ochránitele. Protipólem zla je tedy myslivec (dobro).

Stavba děje:

Věty úvodní („*Žila kdysi jedna holčička...*“) i závěrečné („*...a od té doby už vždycky poslouchala maminku.*“) se dají považovat za ustálené. Úvodní nám představují hlavní postavu pohádky a nastiňují děj. Závěr nám shrnuje, že se Karkulka poučila a my si z toho můžeme brát příklad dál.

Opakování vět i celých odstavců s dějovou gradací jsou v této verzi také obsažené. A to poměrně dost. Karkulka se ptá, proč má babička tak velké oči, uši, ruce, pusy. Ptá se na části těla postupně, tím děj graduje a graduje. Vlk sežere babičku a poté dokonce i Karkulku. Napětí zde stoupá poměrně dost.

Objevuje se zde magické číslo tři v podobě tří starých dubů, pod kterými stála chaloupka. Děj se odehrává v nějakém prostoru a čase, ale není to nijak blíže specifikováno.

Fabule je jednoduchá, dobro a zlo jasně polarizováno. Zápletky jsou jednoduché. Stavba vět taky není složitá. Pohádka je poučná. Karkulka musela být sežrána, aby se poučila. Díky tomu, že dostala novou šanci na život, už pořád poslouchala maminku.

Jistě by bylo velice zajímavé zkoumat motiv červené barvy, cestičky a vlka v této pohádce z pohledu psychologického, jenomže vzhledem k rozsahu této závěrečné práce to není možné a bude zůstáváno hlavně u pohledu literárního.

V pohádce dvě osoby uniknou jen tak tak před smrtí. Jsou sežrány vlkem. Ten je pak za živa rozkuchán a vycpán kamením a umírá. To je celkem drastické, hororové i nechutné. To, že si po takovém zážitku dá babička v klidu bábovku a je jí dobře, je skoro neuvěřitelné.

O Červené Karkulce Aloise Mikulky

Další zajímavá variace pohádky O Červené Karkulce je zpracována Aloisem Mikulkou (1974) v jeho knize *Dvanáct usmívajících se Ježibab*.

Alois Mikulka patří mezi autory autorských pohádek a i v této pohádce tradiční motivy zařadil do světa současného.

Odlišnost děje:

Tato varianta je opravdu odlišná. Hlavní změnou je zde vlkodlak, který nahrazuje vlka. Ten Karkulku zastrašuje a snaží se, aby mu vydala višňovou dortu s borůvkovým moštem, co nese babičce. Zde už nemáme klasický český moučník bábovku a ani víno, ale višňový dort s plno svíčkami a borůvkový mošt. Grimmovské pohádky nebyly původně určeny dětem, pohádky autorů 60. let 20. století už ano, proto se do tohoto textu hodí víc nealkoholický nápoj. Karkulka se nenechala vlkodlakem vyděsit a bez řečí ho popadla za ocas, chvíli s ním mlátila o zem a upletla mu z uší copánek. Vlkodlak začal prosit o milost, že si jen dělal legraci. Karkulka zareagovala, že dělá to samé, že kdyby to myslela vážně, už by z něho udělala bramborové placky. Potom vlkodlaka připnula na obojek a vlekla ho černým lesem ke své babičce. Když dojdou na místo, všimne si, že babička heká u štípaní dřeva, tak jí nechá vlkodlaka jako pomocníčka. Vlkodlak chtěl chvíli protestovat, ale bál se Karkulky, tak toho nakonec nechal. Karkulka dala vlkovi zbytek dortu po odvedené práci, ten ho snědl i se svíčkami. Karkulka mu začala hubovat a poučovala ho, že bude mít bolesti břicha. Babička ji pobídla, aby ho nechala, když mu to tak chutná. Proto ho nechaly dopít i mošt, po kterém nezbyla ani lahev, ani zátka. Karkulka nevěřičně kroutila hlavou a babička se smála a rozhodla se, že si ho nechají pro obveselení, že se po něm nemusí ani uklízet.

Jednající osoby:

Vlkodlak v této pohádce se ze sebe snaží udělat zlého a děsivého, ve skutečnosti je to však hodné, neškodné a celkem poslušné zvíře. Jeho charakteristika spíš sedí na milého, roztomilého pejska, než na strašidelného vlkodlaka. Karkulka je zas odvážná, soběstačná, nebojácná a silná. Vlk se nakonec bojí jí a nechá se ochočit. Postava maminky je v textu už úplně vynechána. Babička je také jiná než ve výše zmiňované pohádce. Není nemocná, není vyobrazena jako postarší paní. Naopak působí dost pozitivně a nebrání se ani těžším pracím, jako je děláni dřeva.

Stavba děje:

Alois Mikulka zde motivy klasických pohádek přenesl do současné doby. Pohádka byla sice inspirována tradičním příběhem, ale Alois Mikulka si ho upravil podle svého stylu. V textu nalezneme pojmy a výrazy, které známe z nynějšího života.

I přestože je pohádka autorská a je to zcela odlišná verze Červené Karkulky, úvodní věty i tady začínají ustáleným „*Byl jednou jeden...*“ a nastiňují hlavní dění pohádky. Pohádka je ukončená. Není sice psáno, že to pro všechny skončilo dobře a přece jen původně svobodného vlkodlaka se zmocnila Karkulka a s babičkou si ho nechaly. Ale vzhledem k tomu, že vlkovi šla práce od ruky a chutnalo mu u babičky, vše nasvědčuje, že mu tam bude dobře.

Opakování vět a celých odstavců je tu úplně vypuštěno. V pohádce je komično, celý příběh a postavy jsou zábavné. Proto nedochází k jasné polarizaci dobra se zlem. V pohádce není ani jedna postava jasně zlá. Dokonce vlkodlak, od kterého by čtenář očekával, že bude zlý, je nakonec snad nejhodnější.

Na začátku se objevují slova s pohádkově přízračnými čísly (*devatery hory, zařval sedmihlasně*). Fabule je sice jednoduchá, ale dobro a zlo tu netvoří výrazný protipól. Zápletky nemusí být kvůli komičnosti lehce pochopitelné, nejmenší děti by ji nemusely jasně pochopit, ty starší děti už by mít takový problém neměly.

Slovní zásoba je hodně pestrá a objevuje se zde jazyk spisovný, hovorový i obecná čeština. Jazyk hovorový (*sprosták, pišišvor, bleháč*) a nespisovný (*mejdlo, ukrutácky, nebezpečnej, já sem, kdo sem, estli, nejni, naval*) je hlavně v přímé řeči. V textu je hodně zdobnělin (*placičky, copánek, pomocníček, polínka*), také záporných slov, označení, dokonce nadávek (*pitomec, čuně, Karkuliska, sprosták*). Celkově se na první pohled text hodně liší od všech předchozích, které byly z pravidla spisovné a užívaly i knižních výrazů.

V Mikulkově variantě nikdo nezemře a nejsou v ní žádné drsné a hororové pasáže.

Karkulka Ivony Březinové

V roce 2004, tedy již v našem současném století, napsala autorka návodné výchovné literatury a autorské pohádky Ivona Březinová knížku s názvem *Teta to plete*. V této knížce se vrátila k folklorním prvkům. Celá knížka je o tom, jak teta Běta u pletení povídá svému synovci a neteři pohádky, které vždycky poplete. Knížka zahrnuje čtyři pohádky, v kterých jsou vždycky dvě tradiční pohádky spojeny dohromady. V první pohádce spojila pohádku Červenou Karkulku a Smolíčka.

Děj:

Holčičku, Červenou Karkulku, poslala maminka přes les k babičce, aby jí přinesla k narozeninám dort a dárky. Karkulka se vydala k babičce a cestou sbírala lesní jahody. Najednou se před ní objevil jelen se zlatým parožím. Karkulka se ho lekla, ale on na ní přátelsky, kampak má namířeno. Jelen si Karkulku vyslechl a jeho zlaté parohy se díky sluníčku rozzářily. Karkulka se ho zeptala, proč má tak zlaté parohy a on jí odpověděl, že prý, aby jí lépe viděl. Potom se zeptal jelen Karkulky, proč má tak červenou čepičku. Karkulka mu sekavě odpověděla, že se jí čepička líbí, a protože si vzpomněla, že se nesmí bavit s cizími jeleny, pokračovala směrem k babičce. Karkulka došla k babiččině chalupě, ale nikdo neotevíral, ani se neozýval. Karkulka řekla: „*Otevři, jen dva prstíčky tam strčím, trochu se najím a pak zase půjdu.*“ Ale stále nic. Později odpoledne se z ničeho nic před chaloupkou objevily jezinky, které po Karkulce hladově koukaly. Popadly Karkulku a unesly jí pryč. Bezradná Karkulka zavolala hlasitě na jelena: „*Přes hory, přes doly, ty zlaté parohy, kde se pasou? Červenou Karkulku jezinky pryč nesou!*“ Jenže jelen nic neslyšel, byl moc daleko. Jezinky vzaly Karkulku do své jeskyně a tam chtěly sníst jak dort, tak i celou Karkulku. Karkulka si zazpívala písničku, která líčila její zlou situaci. Naštěstí se už jelen nepásl daleko, ale byl blízko u jeskyně a písničku uslyšel. Jelen ji osvobodil a donesl až do chaloupky na postel. Jenže v chaloupce místo babičky našli vlka s nacpaným břichem, který se přiznal, že snědl babičku, nějakého kluka a dal by si i Karkulku, kdyby tam měl místo. V tu chvíli zakročil jelen a svým parožím mu rozpáral břicho. Z břicha pak vyskočila babička a za ní tlustý kluk. Jelen tlouštíka poznal, byl to Smolíček pacholíček. Smolíček jim vylíčil, jak se chtěl schovat před jezinkami a místo toho ho sežral vlk. A tak pohádka končí.

Hlavní postavy:

Hlavními postavami jsou Karkulka, Jelen a Jezinky. Karkulka je holčička, která si ráda zpívá. Sice se zapovídá s jelenem, ale pak si vzpomene, že to má zakázané a jde radši dál. Naštěstí jelen je hodný a nevadí, že mu Karkulka vše vyzradila. Jelen v této pohádce je tím, kdo Karkulku zachrání. V této verzi není myslivec, ale jelen. Jezinky jsou zlé, chtěly by Karkulku sníst. Postava maminky je v příběhu jen okrajově. Sice Karkulka cestou nepotká vlka, ale nakonec na něho stejně narazí, a to přímo u babičky v posteli. Vlk sní babičku i se Smolíčkem. Za špatné postavy tu máme jezinky a vlka. Dobrou postavou je jelen.

Stavba děje:

Úvodní věty jsou ustálené formy. Závěrečné také, ale ne úplně. Děj pohádky, který vypráví tetu Bětu, končí jen tím, že Smolíček řekne, že ho místo jezinek snědl vlk. Konec by šel rozvinout trochu lépe. O to se však postaral Vašík, posluchač z pohádky, který promlouvá k pohádkové postavě a vysvětluje i nám čtenářům, že si nemáme dělat starosti, že je hlavní, že vše dobře dopadlo. Že jen tetu spletla dvě pohádky do jedné. Tetu souhlasila a zazvonila jedním pletacím drátem o druhý. Takže sice zde nemáme přímo „*zazvonil zvonec a pohádka je konec*“ nebo „*a žili šťastně až do smrti*,“ ale víme, díky Vašíkovi, že to vše dobře dopadlo.

Na textu je vidět, že je zasazen do moderní doby. Hlavně tedy vložené věty psané kurzívou, kde se mezi sebou baví děti s tetou, to dokazují. Ze všech předchozích zmiňovaných pohádek je stavba jazyka nejvíce podobná k Mikulkově, též autorské, tvorbě. Jazyk je spisovný a hovorový, Výrazy jako *neudělá ani ránu, no nazdar, vyjekl, tlustý na tři prsty, tlouštík a tetu broukla*, nebývají v klasických a autorských adaptacích. Autorka si ráda hraje s jazykem. Kniha je humorná a milá. I přestože hrozilo Karkulce sežráním jezinkami a další dvě postavy byly opravdu sežrány vlkem, je to psané tak odlehčenou formou, že to nepůsobí drasticky a zle. Například se nedočteme o tom, jak probíhalo snědení babičky a Smolíčka, ale už jen víme, že se to někdy předtím stalo a hned zakročí zachránce. Navíc i závěrečná slova Vašíka určitě případné chvilkové zlé pocity zneutralizují. Zápletky jsou trochu složitější, text se musí opravdu víc vnímat než u tvorby bratří Grimmů, Karla Jaromíra Erbena, Boženy Němcové a třeba i Františka Hrubína. Děj je totiž více dynamický, hravý a jsou v něm nečekané obraty.

V pohádkách jsou i rýmy a veršované písně. Písně mají stejnou melodii jako známé lidové písničky, ale text je jiný, přizpůsobený pohádce. Na každé straně s písničkou je i dole poznámka autora, na kterou melodii se má text zpívat. Dokonce i slovo *teta* se rýmuje se slovem *Běta*. Po každé pohádce následují otázky, které prověřují dětskou pozornost a i znalost dvou smíchaných pohádek. K tomu, aby děti dokázaly odpovědět na všechny otázky, musí znát původní pohádky.

Tato knížka je jedna z publikací Ivony Březinové, která píše převážně výchovné knížky. *Teta to plete* je milé a vtipné vyprávění napsané v 21. století.

Shrnutí porovnání

Můžeme vidět, že čím je pohádka novější, tím nese méně strašidelných, děsivých a surových prvků, protože pohádky adresované přímo dětem vznikaly až s autorskou pohádkou. Zároveň jsou klasické adaptace jasněji polarizované na dobro a zlo a rozdělují takto striktně i pohádkové reky. Autorské pohádky už ovládá individuální styl autorů a autoři si více pohrávají s jazykem, stylizací, se slovy. Pohádky autorské obsahují komiku a zábavné prvky, kdežto pohádky klasické se snaží, předat posláni pohádky jasně a zřetelně. Pohádka je stále vyvíjejícím se žánrem a každý její druh má své důležité místo v literatuře.

9.2 Projekt

Součástí této bakalářské práce byl uskutečněn praktický projekt *Ohlédnutí za pohádkami*. Jeho cílem bylo připomenout dětem (zejména předškolního věku) tradiční pohádky. Tento projekt byl v podobě dvoudenního workshopu realizován v jedné z trutnovských mateřských škol. Byl pojat jak zábavnou, tak poučnou formou.

Místo konání: MŠ TRUTNOV, odloučené pracoviště Horská

Datum konání: 19. 11. 2019 a 20. 11. 2019

Popis třídy

Třída, ve které se workshop uskutečnil, je jednou ze šesti tříd této mateřské školy. Třída je smíšená, nejmladším dětem jsou tři roky, nejstarším sedm. Při plném stavu je ve třídě 28 dětí. Navíc je to jedna ze dvou anglických tříd, tyto třídy mají dva dny v týdnu anglické. V tyto dny pedagogové mluví anglicky a navštěvuje je i rodilá anglická mluvčí. Tato třída byla vybrána právě proto, že je věkově smíšená a nejsou v ní jenom malé děti nebo jenom předškoláci. Ve třídě jsou dvě paní učitelky, jedna asistentka (autorka bakalářské práce) a dvě dopoledne v týdnu rodilá mluvčí.

Autorka si vybrala třídu a školku, ve které je zaměstnaná. Nejdříve zvažovala realizaci projektu ve zcela neznámé třídě, ale nakonec neviděla překážku, proč projekt neuskutečnit zrovna zde. Vzhledem k tomu, že znala prostory školky, mohla se více soustředit na přímou realizaci projektu a nemusela se předem seznamovat s novou třídou a s novým prostorem. Díky tomu, že znala vybavení školky, mohla si vše pečlivě naplánovat a vybrat si z mnoha možností, jak projekt uskutečnit a co použít pro realizaci. Děti ji již krátce znaly, a proto s ní i lehčeji spolupracovaly. Navíc to upevnilo vztah mezi ní a dětmi, pro které byla stále ještě novou paní asistentkou.

Výuka formou center

Výuka zde probíhá formou center (ateliér, hudební kroužek, grafomotorika, manipulační a stolní hry, písmenka, dramatický koutek, kuchyňka, voda a písek, dílna, meditárna). Každé dítě má možnost se samo rozhodnout, do kterého půjde, či nepůjde. V centrech děti pracují od pondělka do čtvrtka, pátek mají volnější, Vždy jsou otevřena jen nějaká centra. Děti se do center připojují pomocí kolíčku se svou značkou.

Cíl projektu

Cílem praktického projektu bylo připomenout dětem tradiční, po generace stále oblíbené pohádky. Právě ty pohádky, které mají folklorní kořeny. Nebyly však záměrně představené původní klasické verze a adaptace, ale takové převyprávěné formy, které byly již lehce odlehčené a přizpůsobené i menšímu čtenáři. V dnešní době se děti často upínají k televizním a animovaným pohádkám. Přitom pro rozvoj fantazie a představivosti je ideálnější cestou vyprávěná forma pohádky. Tak proto byl vytvořen workshop na základě přečtené pohádky, který měl být jak zábavný, tak i poučný a dobrý právě i pro rozvíjení dětské fantazie a představivosti.

Popis projektu

Každý den začal čtením pohádky. Čtení neprobíhalo z pohádkové knížky, ale ze sady obrazů od NovaDida (Příloha A). Z jedné strany těchto obrazů je text, který vidí jen ten, kdo ho čte. A ze strany druhé je obrázek, na který koukají děti. Každá pohádka obsahuje osm krásných obrazů. První den autorka četla pohádku O Červené Karkulce a den druhý O perníkové chaloupce. Po každém dočtení následovalo povídání si s dětmi o příběhu. Děti dokázaly odpovídat, doplňovat se. Shrnuly společně, kdo v pohádce působil, co bylo špatně, co dobře a jaké z toho plyne ponaučení. Následně byl připraven další program. Vše probíhalo za působnosti učitelek.

Ohlédnutí za Červenou Karkulkou

Při povídání o této pohádce byly dětem pokládány otázky pro zpětnou vazbu (např. Proč se Karkulce říkalo Červená? Jaká zvířata se objevila v příběhu? Jakou chybu udělala Karkulka a potkala se tak s vlkem?).

Po tomto povídání byly před děti položeny obrázky pohádkových postav (Příloha B). Dětem pak byly položeny otázky, kdo se z těchto postav v příběhu objevil jako poslední, nebo třeba kdo stojí mezi Červenou Karkulkou a myslivcem a kolik je těch postav celkem.

Po tomto povídání vzala učitelka děti na svačinu a mezitím byla připravena třída pro další program, který navazoval na četbu. V ateliéru materiál na tvorbu hlavy vlka z papíru a v centru manipulačních a stolních her různá puzzle s obrázky k pohádce o Červené Karkulce.

Když se děti vrátily ze svačiny, byl jim představen následující program a sděleno vše potřebné k realizaci výtvoru, ke skládání puzzlí a také k plánovanému divadlu. Děti neváhaly, vzaly si kolíčky, jak byly zvyklé z běžného dne a přihlásily se do center. Ty děti, které se nevešly do center, protože byla plná, si zatím mohly prohlížet obrázky z NovaDida a připomenout si tím příběh nebo koukat, jak to jde v centrech ostatním dětem. Děti byly zvyklé, že se ke každému stolečku nevejdou všichni, protože to byl jeden z účelů těchto center, aby se naučily domlouvat, spolupracovat atd.

Výtvor vlka z papíru

Pomůcky: vzor vytvořený předem, šablony, šedé a bílé papíry, černé čtvrtky, obyčejné tužky, nůžky, lepidla, černý fix.

Hlava vlka z papíru (Přílohy C, D) byla vybrána z toho důvodu, aby si děti mohly vytvořit něco hmatatelného, o čem v pohádce slyšely. Při tvorbě si děti vystříhly předpřipravené šedé kolečko jako hlavu. To jediné nemusely s pomocí šablony obtahovat, aby toho na ně nebylo příliš. Oči, uši, nos si nejdříve obtáhly pomocí šablony a pak je vystříhaly. Zuby a čumák si naopak zkusily samy nakreslit bez šablony, pak je také vystříhaly. Vše dle jednoho vystaveného vzoru slepily a dokreslily černou fixou oči. Některé děti se uměly podepsat samy, některé použily své označené razítko. Na děti bylo po celou dobu dohlíženo, případně jim dopomáháno (to hlavně těm menším). Dle výrazu v očích, to všechny bavilo.

Puzzle

V centru manipulačních a stolních her byla připravená různá puzzle k dané pohádce (Příloha E). Bylo jednoduchého čtvercového tvaru a ke každému byl poskytnut obrázek, jako předloha ke stavění. Tam děti skládaly buď samy, nebo po malých skupinkách. Podle toho, jak se rozhodly.

Divadlo

K zahrání divadla O Červené Karkulce (Příloha F) jsme se dostaly hned poté. Ty děti, které měly vše potřebné splněné, nebo si nechtěly jen volně hrát, začaly vymýšlet převleky. Kostým vlka a Červené Karkulky byl ze školního archivu a převleky maminky, babičky a myslivce si poskládaly děti samy z oblečení, šatů, čepic, paruk a šátků, které mají k dispozici v dramatickém koutku. I ostatní rekvizity dokázaly

vymyslet díky fantazii skoro bez pomoci. Poté jsme společně začaly pohádku nacvičovat. I tuto část byly děti odhodlané zvládnout samy, předškoláci se ujali organizace a dokázali si skoro bez pomoci určit, kde bude babičky chaloupka, odkud půjde Karkulka, kam rozmístí kytičky, kde bude číhat vlk. Bylo vidět, že jim tato tradiční pohádka je opravdu blízká a že ji znají. Krásně si zkoušely převyprávět fráze z pohádky a pomáhaly si. Menší děti, které si poté divadlo také zkoušely, to buď okoukaly od starších, nebo jim stačilo trochu dopomoc. To, že se do toho děti pustily téměř samy a to, že to zvládly bez potřeby velké pomoci, bylo úžasnou vizitkou toho, že si z celého dne opravdu něco odnesly.

Ohlédnutí za perníkovou chaloupkou

Druhý den byla přečtena pohádka O perníkové chaloupce, tedy další velmi známá klasická pohádka. Následovalo povídání o pohádce a pokládání otázek (např. S kým šly děti do lesa? Proč se tatínkovi děti ztratily? Jak se Jeníčkoví a Mařence povedlo utéct Ježidědkovi? Jak to všechno dopadlo?).

Poté se před děti vyložily kartičky s částmi tohoto příběhu (Příloha G). Děti trénovaly posloupnost a zkoušely si poskládat příběh tak, jak se správně odehrál a popisovat jednotlivé kartičky.

Poté šly s paní učitelkou na dopolední svačinu a mezi tím byl přichystán následující program. V ateliéru bylo připraveno zase tvoření tentokrát k pohádce O Perníkové chaloupce. A v centru manipulačních a stolních hrách na děti čekalo puzzle a pexeso k dané pohádce. Děti se mezitím vrátily ze svačiny a bylo jim zase vysvětleno, na co se mohly těšit.

Perníčky:

Pomůcky: hnědé čtvrtky, bílá temperová barva, štětce, obyčejné tužky, voda v kelímkách a nůžky, vzor perníčku.

Výtvor z druhého dne byl trochu odlišný tím, že se nepoužívalo lepidlo a používala se barva a děti samy kreslily. Perníčky (Příloha H) byly o něco jednodušší a rychlejší než vlci z předchozího dne. Děti si obkreslily šablonku perníčku, vystříhaly perníček a bílou temperovou barvou si ho libovolně ozdobily. Někdo kreslil obrazce – srdíčka, puntíky,

hvězdičky, někdo zvířátka, dokonce i rodinu. Zdobily je tak, jak se jim líbilo. Puzzle a pexeso

V manipulačních a stolních hrách mohly hrát po skupinkách pexeso a stavět puzzle. Děti se různě prostřídávaly.

Kdo měl vše hotovo, mohl si vyzkoušet kartičky posloupnosti a sám sestavit příběh tak, jak šel za sebou. A protože zbyl ještě čas a děti měly zájem, sehrály znovu divadlo O Červené Karkulce a přidalo se víc dětí. Ostatní děti si vyrovnaly židličky do řad a hrály si na opravdové diváky. Tento druhý den se do hraní zapojily skoro všechny děti.

Časový harmonogram

Během měsíce října byl projekt průběžně připraven.

Dne 1. 11. 2019 byla oslovena hlavní ředitelka mateřských škol v Trutnově a seznámena s mým projektem vázaným k bakalářské práci. Ta dala souhlas oslovit libovolnou mateřskou školu. Vybrána byla MŠ Horská.

Dne 4. 11. 2019 byla osobně oslovena vedoucí učitelka (tedy zástupkyně hlavní ředitelky) vybrané mateřské školy. Jelikož je autorka zaměstnancem této školky, nebyl to žádný problém.

Dne 5. 11. 2019 bylo definitivně domluveno, že projekt bude uskutečněn v úterý 19. 11. 2019 a ve středu 20. 11. 2019. Mohlo se tedy hned vše doladovat – pomůcky, materiál, vzory výtvorů.

Ve dnech 19. 11. 2019 a 20. 11. 2019 se projekt uskutečnil.

Rámec dnů projektu

8:00 – seznámení, přivítání s dětmi

8:10 – čtení pohádky + povídání

8:50 – svačina dětí a příprava

9:20 – instrukce a vysvětlení

9:30 – práce zahájeny

10:40 dokončení a shrnutí dne s dětmi

Náklady:

Díky tomu, že je autorka v MŠ Horská zaměstnaná, mohla si zapůjčit k přípravě projektu i k realizaci projektu cokoliv. Navíc byl projekt úmyslně začleněn do učebního plánu (pohádkový týden). Projekt tedy nebyl vůbec finančně náročný.

Shrnutí projektu

Projekt byl přínosný jak pro děti, tak i pro autorku. Pro děti byl netradiční tím, že program a plán dne vedl a připravoval někdo jiný, než jejich paní učitelky, na které jsou zvyklé. Pro autorku této bakalářské práce byl také potěšením, protože proběhl dle jejich představ a bylo naplněno cíle, a to připomenout dětem pohádky s kořeny folklóru a zprostředkovat jím je čtenou a praktickou formou. A jako bonus si autorka díky tomu potvrdila, že by se jednou opravdu ráda stala učitelkou v mateřské škole.

10. Závěr

Tato bakalářská práce byla rozčleněna do deseti kapitol. Kapitola druhá se věnovala charakteristice pohádek a příbuzným pohádkovým rysům jednajících osob a ve stavbě děje. V této kapitole byly vylíčeny typické vlastnosti pohádkového reka a také základní společné prvky pohádek (ustálené formule, absence časové a prostorové ukotvenosti, gradace spojená s opakováním, boj dobra se zlem a kouzelná čísla, paralelismus, triáda). Kapitola třetí se krátce zabývala vznikem pohádek a také jejich funkcí a vlivem na děti. Ve čtvrté kapitole byly shrnuty druhy pohádek, které pak byly v následujících kapitolách více rozebrány a byly tak představeny i jejich hlavní zástupci s jejich publikacemi. Kapitola s číslem osm se zabývala odlišnými názory na klasickou pohádku, a byly v ní uvedeny názory Jaroslava Freye a Michala Černouška.

Od deváté kapitoly začala část praktická, která zahrnovala porovnávání pohádek klasických a moderních a také praktický projekt. Komparace se týkala proměny dvou tradičních pohádek, a to O perníkové chaloupce a O Červené Karkulce. Výchozí variací pro rozbor byla vždy verze bratří Grimmů, uvedená v publikaci *Moje Pohádky*. Tato klasická variace u obou pohádek nesla nejvíce základních prvků. Bylo v ní nejlépe polarizováno dobro se zlem. Tyto pohádky původně nebyly adresovány dětem, bývaly surové a děsivé, často se v nich vyskytovala smrt. Druhá verze Perníkové chaloupky byla Boženy Němcové a třetí Františka Hrubína. Verze Červené Karkulky byly Aloise Mikulky a Ivony Březinové.

Celá bakalářská práce ukazuje, že původní pohádky byly strašidelnější, někdy až hororové a dost surové. Zároveň však v klasických pohádkách je dobro a zlo dokonale polarizováno a postavy nesou typické vlastnosti – dobré nebo zlé. Až autorské pohádky byly adresovány přímo dětským čtenářům. Do autorských pohádek spisovatelé vložili veliký kus sebe a své individuality. Přišla komika, hraní se slovy a celým textem, moderní výrazy, technologie, situace a místa z běžného života. V autorských příbězích nejsou hned jasné zápletky jako v klasických pohádkách. V našem století stále vzniká mnoho krásných pohádek, období je ovlivněno svobodným knižním trhem. Pohádky jsou adresovány dětem nebo dětem i rodičům. Začala se objevovat romská a židovská tematika. Vznikla travestijní pohádka, rozvinula se i výchovná próza. Toto období navázalo na šedesátá léta dětskou hrou a nonsensovou poetikou. Stále jsou v pohádkách strašidla, vodníci, čarodějnice i zvířátka. Pohádka je stále vyvíjejícím se žánrem.

Projektová část byla přínosná jak pro děti, tak i pro autorku. Pro děti byl zajištěn pestrý vzdělávací program k daným pohádkám, který zahrnoval seznámení dětí s tradičními pohádkami. Kromě čtení pohádek a následného rozboru děti mohly tvořit něco hmatatelného z příběhu. Poskládat si skládačku, zahrát pexeso a sehrát divadlo, což je bavilo zřejmě nejvíce. Pro autorku této bakalářské práce byl projekt také potěšením, protože proběhl dle jejích představ a bylo naplněno cíle, a to připomenout dětem pohádky s kořeny folklóru. Zároveň viděla, jak děti na pohádky reagují a že jsou opravdu rády, když jim je někdo čte a krásně jim naslouchají.

Seznam použité literatury

BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Přeložil Lucie LUCKÁ. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1172-3.

BŘEZINOVÁ, Ivona. *Teta to plete*. 3. vydání. Ilustroval Eva SÝKOROVÁ-PEKÁRKOVÁ. V Praze: Albatros, 2015. První čtení (Albatros). ISBN 978-80-00-04094-3.

ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-x.

ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1990. ISBN 80-00-00060-1

ČERVENKA, Jan. (ed.). *O pohádkách: sborník statí a článků*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1960. Knihnice teorie dětské literatury (SNDK).

ERBEN, Karel Jaromír a Božena NĚMCOVÁ. *Pohádky: [výbor]*. 5. vyd. Ilustroval Josef LADA. V Praze: Albatros, 2009. Pokladnice Albatrosu. ISBN 978-80-00-02452-3.

FREY, Jaroslav. *Boj o pohádku*. Praha: Život a práce, 1942.

HRUBÍN, František. *Špalíček veršů a pohádek*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Studio trnka, 2013. ISBN 978-80-87678-21-3.

MIKULKA, Alois. *Dvanáct usmívajících se ježibab: obrázky, pohádky, básničky a vyprávění pro malé i velké o ježibabách, zvířatech a jiných, velmi podivných věcech*. Brno: Blok, 1974.

NĚMCOVÁ, Božena, Karel Jaromír ERBEN, Jacob Ludwig Karl GRIMM, Wilhelm Karl GRIMM a Charles PERRAULT, PEISERTO VÁ, Alena a Ivan ZMATLÍK, (ed.). *Moje pohádky: výběr nejoblíbenějších pohádek Boženy Němcové, Karla Jaromíra Erbena, Jacoba a Wilhelma Grimmů a Charlese Perraulta*. Vyd. 3. Ilustroval Helena ZMATLÍKOVÁ. Praha: Artur, 2014. ISBN 978-80-7483-029-7.

PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-124-1.

RICHTER, Luděk. *Co je co v pohádce: (pohádkové realie)*. Praha: Dobré divadlo dětem, 2004. ISBN 80-902975-3-6.

SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. ISBN 80-85010-06-2.

STREIT, Jakob. *Včelka Sluněnka: Proč děti potřebují pohádky*. Ilustroval Eva DEL RISCO KOUPOVÁ. Hranice: Fabula, 2013. ISBN 978-80-87635-09-4.

ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny: literární adaptace lidových pohádek*. Praha: Albatros, 1989.

ŠUBRTOVÁ, Milena. *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990-2010*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5692-3.

VAŘEJKOVÁ, Věra. *Česká autorská pohádka*. Brno: CERM, 1998. ITEM. ISBN 80-7204-092-8.

Seznam příloh

- Příloha A: NovaDida, zdroj: NovaDida, spol s r. o.
- Příloha B: Obrázky pohádkových postav, zdroj: archiv MŠ
- Příloha C: Hlava vlka, zdroj: autor
- Příloha D: Vytváření hlavy vlka, zdroj: autor
- Příloha E: Puzzle, zdroj: Komenium, n. p., Praha, 1987, archiv MŠ
- Příloha F: Divadlo O Červené Karkulce, zdroj: autor
- Příloha G: Kartičky posloupnosti, zdroj: archiv MŠ
- Příloha H: Perníčky, zdroj: autor

Příloha A: NovaDida, (zdroj: NovaDida, spol s r. o.)

V jednom útulném domečku žila se svou maminkou moc hezká holčička, které všichni říkali Červená Karkulka. Na svých světlých dlouhých vlasech totiž nejráději nosila červený čepeček, který jí maminka ušila, a k tomu přidala sukni, punčochy i střevíce stejné barvy. Karkulku měl každý rád, protože se chovala vždy přátelsky, zdvořile a dokázala vykouzlit na tváři takový úsměv, že hned člověk zapomněl na starosti a myslel si, jaké je to milé děvče.

Jednoho dne při snídani maminka řekla: „Karkulko, babička právě slaví narozeniny, zajdeš za ní, vezmeš naše dárky. I to perníkové srdce, které jsme spolu včera upekly.“

Karkulka se zaradovala, protože u babičky se jí vždy líbilo.

„A Karkulko, nemusím ti snad připomínat, že máš jít jen po lesní cestě. V žádném případě nesmíš sejít. Všude číhá nebezpečí,“ varovala maminka.

Karkulka kývla, jakože souhlasí se vším, co slyšela, ale v duchu už byla u babičky. Dala mamince pusku na rozloučenou, vzala košík plný dobrot a šla. Tak se těšila, že na svůj slib brzy zapomněla.

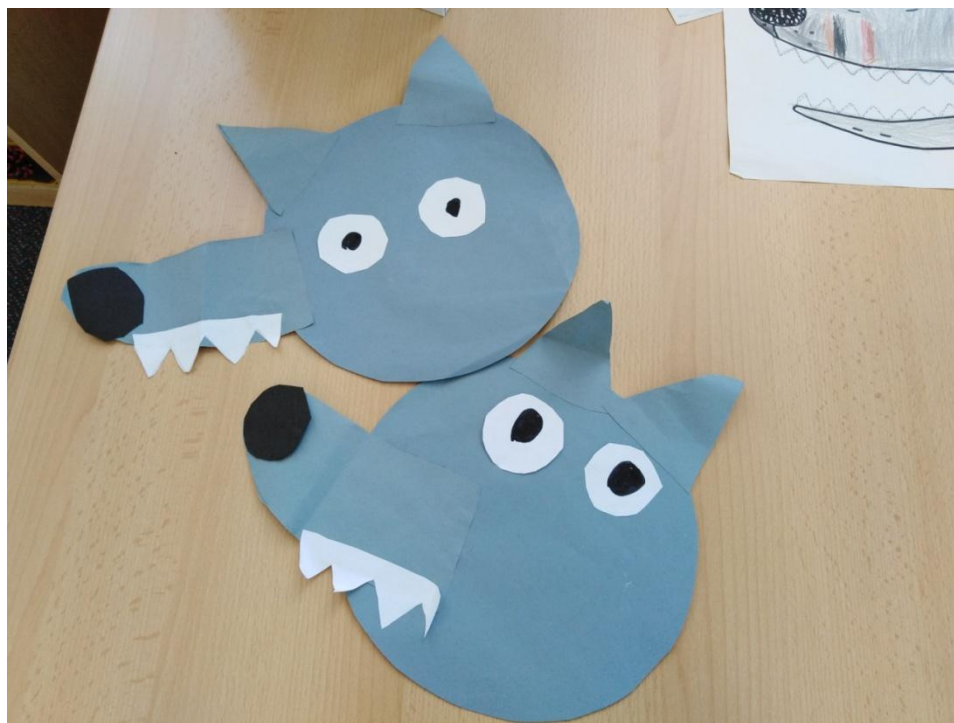
Fotografie od maminky I. C. NovaDida, spol. s r. o., 2011, texty napísala Dagmar Pernická, www.novadida.cz

Příloha B: Obrázky pohádkových postav (zdroj: archiv MŠ)

Příloha C: Hlava vlka (Zdroj: Autor)

Příloha D: Vytváření hlavy vlka (zdroj: autor)

Příloha E: Puzzle (zdroj: Komenium, n. p., Praha, 1987, archiv Mš)

Příloha F: Divadlo O Červené Karkulce (zdroj: autor)

Příloha G: Kartičky posloupnosti (zdroj: archiv MŠ)

Příloha H: Perníčky (zdroj: autor)

